Anul XXV Iulie—August 1935 Nr. 7—8

REVISTA TEOLOGICĂ

ORGAN PENTRU ŞTIINŢA ŞI VIAŢA BISERICEASCĂ

Director: Prof. NICOLAE COLAN

UN HAMBAR DUHOVNICESC

Este *Cartea de rugăciuni* scoasă de curând de sub teascurile „Arhidiecezanei" sibiene, carte a cărei apariţie are incontestabila semnificaţie a unui eveniment literar în viaţa noastră bisericească.

Izbăvitorul gând de a o scoate la lumină şi a o pune la îndemâna dreptcredincioşilor creştini a răsărit în sufletul Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit Nicolae al Ardealului, înţeleptul ctitor al atâtor acţiuni şi aşezăminte de duhovnicească îndrumare a neamului.

De sigur, credincioşii sfintei noastre Biserici n'au fost lipsiţi nici până acum de asemenea cărţi menite să le dea putinţa de a se îndrepta cu sufletul, în cucernică rugăciune, către bunul Părinte ceresc. Totuşi trebue să recunoaştem, că aceste cărţi sufereau când de o meteahnă, când de alta: Uneori erau prea puţin cuprinzătoare, alteori cuprindeau rugăciuni alcătuite într'o limbă lipsită de farmecul arhaismului bisericesc, ca şi de limpezimea şi cuvenita frumuseţe literară. Şi, pe deasupra, cele mai multe purtau ponosul insuficienţei estetice, vina lamentabilelor condiţii tehnice în cari vedeau lumina tiparului.

Cartea de rugăciuni apărută cu binecuvântarea Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit Nicolae şi cu cea mai dindeaproape grije a înaltului ierarh înlătură toate aceste metehne, îmbiind creştinului cucernic rugăciuni pentru toate momentele de bucurii şi năcazuri ale vieţii — rugăciuni izvorîte din sufletul inspirat al celor mai mari cântăreţi-închinători ai Bisericii dreptmăritoare din toate vremile şi de pretutin-

deni. Toate aceste rugăciuni sunt îmbrăcate în haina unei limbi din care gândul şi simţirea curată răsare limpede, fără să fie văduvită totuşi de mireasma vechiului nostru graiu bisericesc. Cât despre veşmântul tipografic al cărţii — el este de o frumuseţe şi distincţie care mulţumeşte până şi pretenţiile celui mai „subţire" cărturar.

Dacă mai adăogăm că această carte cuprinde şi cele mai frumoase cântări bisericeşti, notate cu îngrijirea cuvenită, iar paginile de tipar sunt întrerupte, spre odihna şi desfătarea religioasă a ochiului, prin icoane şi desene datorite marelui măestru al picturii bizantine A. Demian — am justificat îndeajuns afirmaţia noastră din fruntea acestor rânduri.

Şi totuşi, trebue să mai subliniem cu satisfacţia cuvenită cel puţin încă un lucru: Luminoasa şi calda prefaţă cu care I. Prea Sfinţitul Mitropolit Nicolae se adresează evlavioşilor cititori cari se vor ruga din această carte. Ea este o fântână din care ţâşneşte cu îmbelşugare apa vie a celor mai curate simţiri şi chemări către fii duhovnicescului arhipăstor, fii pe care acesta ar dori să-i vadă uniţi într'un impresionant front al rugăciunii. Căci nu există un popor mai rezistent faţă de tentaţiile şi urgiile vieţii şi mai capabil de fapte mari în această viaţă, decât poporul înfrăţit şi întărit prin rugăciunea către tronul aceluiaş Părinte ceresc.

Sunt convins că ceice se vor bucura şi se vor hrăni mai cu nesaţ din hambarul de bucate duhovniceşti care este noua Carte de rugăciuni (de peste 300 de pagini) vor fi slujitorii sfintelor noastre altare. Bucuria lor entuziastă va trebui să aprindă însă şi în sufletele credincioşilor flacăra sfântă a dorului de rugăciune şi de purificare a inimii, prin Cartea de rugăciuni ale cărei comori sunt chemaţi să le vădească acestora.

Fraţi întru slujba lui Hristos: Răspândiţi *Cartea de rugăciuni* ce vi se îmbie dela Sibiu cu bucuria şi entuziasmul cu care sunt sigur că o veţi ispiti voi înşivă!

Preotul NICOLAE COLAN

CONFERINȚA TEOLOGICĂ ANGLO-ROMÂNĂ

de TRANDAFIR SCOROBEȚ
consilier arhiepiscopesc

La începutul lui Iunie a. c. a sosit în București o delegațiune bisericească din Anglia, ca să discute posibilitățile de apropiere și de colaborare între cele două biserici naționale, anglicană apuseană și română răsăriteană.

Delegațiunea anglicană a stat la noi zece zile și a atras atențiunea generală, fiind primită cu tradiționala cordialitate a neamului nostru.

In fruntea delegațiunii anglicane era venerabilul episcop Dr. Nungent Hiks de Lincoln, asistat de arhiepiscopul Gregg de Dublin, având ca membri alți doi episcopi, dignitari bisericești și profesori de teologie, printre cari Frank Gavin dela New-York, decanul de Westminster și canonicul Douglas, fost vice-cancelar al universității din Londra.

Membrii delegațiunii sunt experți în problemele care privesc patrimoniul comun al răsăritului și apusului creștin. Președintele delegațiunii anglicane e autorul unor scrieri dogmatice apologetice, printre cari *Plenitudinea Jertfei* (The Fullness of Sacrifice) publicată la 1930 întrunește condițiile profundității teologice cu ale închinătorului plin de cucernicie. Astfel de subiecte nu se încumetă să le trateze decât teologii de rasă. Decanul Bate dela Westminster a publicat o monumentală operă asupra conferinței dela Lausanne. Profesorul Frank Gavin a făcut cunoscută ortodoxia în apus, prin lucrarea sa: *Cugetarea greacă*, scrisă cu prilejul aniversării niceane dela 1925.

Iar canonicul Douglas a consacrat o viață întreagă idealului unirii anglo-ortodoxe și relațiilor personale cu personalitățile teologice ale ortodoxiei contemporane. Orientările canonicului Douglas în chestiile ortodoxiei sunt uimitoare.

Sfântul Sinod al României a designat o comisiune de teologi, constătătoare din decanii facultăților de teologie din București și Cernăuți, împreună cu profesorii I. P. C. Sa

Arhimandritul I. Scriban şi Gala Galaction dela Chişinău, V. Loichiţa—Cernăuţi, Teodor Popescu, V. Ispir, H. Rovenţa şi P. Vintilescu dela Bucureşti.

Comisiunea mixtă anglo-română a ţinut mai multe şedinţe, sub presidenţia P. S. Lucian al Romanului. Asupra rezultatului acestei conferenţe istorice nu s'a publicat până acum nici un comunicat oficial, nici în Ţară nici în Anglia.

Primirea oficială la Patriarhie a Delegaţiunii Anglicane a fost solemnă. Tot astfel vizita la Palat şi recepţia la Ministerul de Externe, unde dl Nicolae Titulescu a rostit un călduros discurs pentru ambasadorii apuseni ai înfrăţirii creştine a celor două biserici naţionale şi ţări aliate.

I

Pentru Biserica Anglicană astfel de conferinţe şi tratative nu constitue o noutate.

Le-a avut cu Biserica galicană şi cu faimosul arhiepiscop Bossuet, înainte de înăbuşirea galicanismului prin ultramontanism. Tradiţia acestor legături a ajuns până în vremea abatelui Portal, a eminentului Duchesne, a cardinalului Batiffol, a canonistului Gasparri şi a abatelui Henri Bremond.

Tratativele cu vechii Catolici au culminat, anul trecut prin stabilirea intercomuniunii.

Bulla papală: *Apostolicae Curae* din 1896 a declarat invaliditatea hirotoniei anglicane. Incă în 1894, Papa Leo XIII a instituit o comisiune teologică să studieze chestiunea hirotonirilor anglicane. Membrii francezi şi spanioli ai comisiunii erau favorabili recunoaşterii mult controversate. Dar cei trei membri ai catolicismului englez, în frunte cu cardinalul Vaughan au uneltit în contra recunoaşterii, — din motive politice şi în contra evidenţei adevărului. Ei invocau împrejurarea că eventuala recunoaştere a validităţii hirotoniei anglicane ar crea o situaţie paradoxală catolicismului englez.

Bulla papală din 1896 n'a rămas fără consecinţe. Cei doi arhiepiscopi anglicani, de Canterbury şi York au publicat în 1897 un „Răspuns" documentat şi zdrobitor pentru Bulla papală, care s'a dovedit un document ultramontan patentat. Vaticanul a încercat să repare eroarea comisă, la 1896,

prin aprobarea în 1920 a conferinţelor dela Malines cu cardinalul Mercier şi Lordul Halifax.

După refuzul Vaticanului, anglicanii şi-au întors privirile spre Biserica ortodoxă a Rusiei şi a Patriarhatelor vechi.

Cu teologii ruşi s'au început conferinţe mixte înainte de răsboiu, la Petrograd şi Moscova, discutând cam aceleaşi chestiuni ca şi la Bucureşti, după trecere de aproape treizeci de ani. (Discuţiile între teologii anglicani şi ruşi le-am tradus în româneşte, la propunerea conducătorilor societăţii anglo-răsăritene; traducerea o păstrez şi acum în pupitru).

Ruşii şi Grecii, cari au studiat mai de vreme problemele anglo-ortodoxe nu se mai mărginesc la discuţii academice, ci au făcut un pas mai departe pe calea apropierii între anglicanism şi ortodoxie.

Astfel în 1925, o delegaţie impozantă a Ierarhilor ruşi din pribegie au luat parte la serbările niceane din Londra, când doi prestolnici Patriarhi, Fotie al Alexandriei şi Damian al Ierusalimului, au demonstrat prin prezenţa lor în Anglia, că între Apus şi Răsărit nu este numai un raport de antagonism ireconciliabil, ci şi o apropiere de suflet către suflet în jurul unui patrimoniu milenar de bunuri spirituale ale unui depozit de credinţă şi de spiritualitate, care cere să fie păstrat, apărat şi cultivat spre binele întregei creştinătăţi.

Conferinţele teologice îşi au şi ele importanţa lor. Anglicanii posed o bogată ştiinţă teologică, dogmatişti, esegeţi, istorici, liturgişti, apologeţi creştini, ca nici una din bisericile naţionale de azi. Teologii ruşi din pribegie au găsit în Anglia mediul teologic prielnic, spre a face cunoscută în apus spiritualitatea ortodoxă. Scrierile teologilor ruşi Berdiaev, Bulgacov, Glubokovsky, Arseniev etc. apar în limba engleză şi sunt considerate printre produsele de elită ale cugetării religioase contemporane.

Pe urma contactului direct între teologii celor două biserici, vor ajunge să dispară multe din piedecile unirii. Studiul obiectiv şi direct al izvoarelor şi al faptelor va netezi calea cunoaşterii reciproce.

Biserica anglicană şi-a dobândit autocefalia în vremea reformaţiunii, când prin „reformaţiune" nu se înţelegea

destrămarea bisericii, ci îndreptarea ei. La început însuşi Luther a făcut apel la Papa în contra atitudinii delegatului său din Germania, în speranţa că va găsi în loc de un Papă rău informat, un Papă bine informat.

Reformaţiunea în Anglia este, în mare măsură, rezultatul renaşterii nordice prin Erasm; e mai mult emanciparea Bisericii Angliei de sub jurisdicţia Scaunului papal decât o schimbare de credinţă. Ea este de provenienţă aristocratică, iar nu o resurecţie democratică, cum e cazul pe continent.

Legăturile Bisericii anglicane cu Statul sunt similare legăturilor din epoca împăraţilor bizantini şi mai târziu a Ţarilor Rusiei.

Apostolicitatea şi ecumenicitatea Bisericii anglicane s'a cristalizat mai ales în veacul trecut, pe urma curentului sacramental al Tractarienilor, cari în vara anului 1933 au prăsnuit primul centenar glorios.

Dar Anglicanii sunt cei dintâi, cari şi-au dat seamă că în prefacerile, prin care trece omenirea în prezent, Biserica creştină are o misiune de îndeplinit. N'are numai chemarea să propoveduească idealul evangheliei, ci să-l aplice în toate domeniile vieţii; n'are numai să vestească idealul înfrăţirii, ci să-l practice.

Prin trei conferinţe generale, la Stockholm, Lausanne şi Ierusalim, au urmărit şi realizat în parte următoarele ţinte:

1. A face cât mai cunoscute problemele bisericeşti de azi.
2. A recunoaşte neajunsurile metodelor de până acum privitoare la încercările de unire bisericească.
3. A ajuta emanciparea bisericilor din toate ţările de spiritul separatist, provincial şi a-l înlocui cu idealul Împărăţiei lui Dumnezeu.
4. A ajuta bisericile de pe continent, desbinate şi învrăjbite pe urma răsboiului mondial, ca să se familiarizeze cu idealul frăţietăţii creştine.
5. A introduce spiritul creştin în toate domeniile vieţii.
6. A readuce la viaţă forţele înăbuşite ale spiritului şi puterea rugăciunii.
7. A pune în circulaţie o seamă de păreri generale pentru soluţionarea problemelor spirituale din zilele noastre.

II

Pentru Biserica noastră, conferinţa teologică anglo-română dela Bucureşti deschide o pagină nouă în istoria relaţiilor externe bisericeşti şi e imboldul unor transformări lăuntrice, pe care lumea le cere Bisericii tot mai stăruitor şi mai categoric. Relaţiile noastre externe bisericeşti sunt determinate înainte de toate de teologia Bisericii. De aceea vizita oficială a Bisericii anglicane e un contact cu cercurile noastre teologice.

Teologia ortodoxă are un caracter tradiţionalist şi a păstrat o atitudine rezervată faţă de bisericile din apus, cari au alterat patrimoniul de credinţă, cristalizat într'un sistem dogmatic, menit a fi cheagul Bisericii nedespărţite a lui Isus Hristos.

De o vreme încoace însă s'a ivit un curent liberal şi în teologia ortodoxă, care face posibilă o colaborare între Biserica noastră şi comunităţile creştine, pentru apărarea adevărului divin, în lupta aprigă cu ceice-l combat şi-l ignorează.

Dela Londra pleacă unde nevăzute la Constantinopol, Atena, Bucureşti, Geneva şi Berlin. Numai Roma ezită să-şi pornească aeronavele sale de înfrăţire creştină.

E un imbold divin în sufletul creştinesc, care-l sileşte să iasă din pasivitate şi să colaboreze la renaşterea morală de azi. Curentul liberal în teologia ortodoxă a izvorît din duhul renaşterii spirituale şi Biserica e chemată să şi-l însuşiască împrospătându-şi energiile.

Criza morală, prin care străbat azi popoarele lumii şi transformările radicale ale vieţii de azi îndeamnă Biserica ortodoxă să-şi dea şi ea contribuţia sa la crearea ordinei noi spirituale din lume.

Călăuziţi de lozinca veche şi înţeleaptă: *In certis unitas, in dubiis libertas, in omnibus caritas*, purtătorii de tratative şi factorii responsabili pentru isbânda lor, să-şi aducă aminte că în toate colţurile pământului sunt credincioşi cucernici, care îi ajută cu rugăciunile lor, ca toţi creştinii să fie o turmă cu un păstor.

TR. SCOROBEŢ

ORTODOXIA ROMÂNEASCĂ [1]

— MARTIRIU ŞI ASPIRAŢII DE VIITOR —

de Dr. GH. CIUHANDU

Problema Ortodoxiei este veche, deodată cu existenţa Bisericii răsăritene, care şi-a păstrat, intactă şi curată, moştenirea ce a primit-o dela dumnezeiescul său Intemeietor.

In Răsărit nu a fost nicicând vorba despre aceea că am fi avut mai multe sau mai puţine dogme sau învăţături de credinţă. Patrimoniul de credinţă al Răsăritului ortodox nu a trecut prin oscilaţiile necontenite de acest fel ale Apusului creştin, care a proclamat dogme nouă, chiar şi în veacul trecut, şi-o va mai face.

Esenţa problemei Ortodoxiei o formează, în primul loc, identitatea credinţei sale, neînmulţită şi neîmpuţinată artificial după cursul lucrurilor din lume, cum este cazul în Catolicismul apusean, cu prisos de dogme, ori în Protestantism, care nici el nu mai ştie oficios nici ce crede şi nici ce nu mai crede.

Am fixat, deci, cu aceasta, cel dintâi criteriu, de orientare al *credinţei*, care, la noi, la Orientalii vechi a rămas aceeaş în toate vremurile, şi care se numeşte Dreaptă-credinţă sau Ortodoxie, pentrucă nu a şovăit în trecutul său, şi pentrucă nu-şi va schimba, în vecii vecilor, această credinţă dreaptă.

Credinţa, care este un dar dela Dumnezeu şi ne este dată de sus cu obligament de păstrare şi de bună chivernisire, a trăit în împărăţia cugetelor creştineşti generaţii de generaţii în cursul veacurilor trecute. Dar ea s'a revărsat şi în arena istoriei universale, cu deosebire în Răsărit, din care face parte şi poporul românesc, după originea şi aşezarea sa fizică.

---

[1] Conferenţă ţinută în Palatul Cultural din Arad, la „Dumineca Ortodoxiei" din anul 1930.

De sine înţeles, noi ne vom ocupa azi de forma în care s'a manifestat Ortodoxismul creştin în istoria noastră. Şi astfel, dela început chiar trebue să accentuăm un lucru, care nu se mai poate spune despre nici un alt popor creştin, în legătură cu religia sa, şi anume: *Originea religiei ortodoxe, la poporul nostru, se confundă cu însaşi originea sa de popor, şi că nu se cunoaşte în istoria noastră vre-o epocă, în care poporul român să nu fi fost creştin şi ortodox.*

Ortodoxia Răsăritului şi sub raportul său exterior, adecă al contactului său cu realităţile şi necesităţile sociale, şi-a avut un caracter mult deosebitor de desvoltarea creştinismului apusean, care trăia şi se desvolta între asprele îngrădiri ale principiului de unitate şi de autoritate, pe care îl moşteniseră papii dela imperiul roman, care tocmai apusese. Răsăritul creştin şi ortodox, însă, din contra încă din primele veacuri creştine a îngăduit şi chiar a favorizat ideia de organizaţie şi de afirmare culturală a Bisericilor naţionale, înfăptuite pe principiul de limbă a fiecărui popor. De aci vine fenomenul că în Răsărit se iveau de timpuriu biserici naţionale, al căror început îl caracterizau traducerile sfintei Scripturi pe limba popoarelor. Astfel se remarcă, în Răsărit, traduceri naţionale ale sf. Scripturi şi biserici naţionale: persană, armeană, arabică, etiopică, egipteană, — pe când Apusul avea d'abia două traduceri: Itala şi Vulgata, amândouă în limba latină. Iar mai târziu, popoarele supuse Romei putură ajunge la sf. Scriptură pe limba lor naţională numai pe cale de revoltă faţă de autoritatea Bisericii Romane şi în opoziţie cu tradiţia centralistă şi latinizantă a Romei papale.

•

Nu e scopul meu să expun aci consideraţii istorice de felul acesta, oricât de interesantă s'ar părea o paralelizare „culturală", în această privinţă, între Biserica Răsăritului şi cea a Apusului. De aceea trec înainte, spre a Vă arăta că Ortodoxia şi-a avut soartea sa deosebitoare, chiar şi pe pământul românesc. Ortodoxia Românilor ardeleni, cari am trăit un mileniu în jug străin, are o notă *martirică*. Ea a fost şi un incontestabil *factor de conservare*, chiar cu preţul cel mai greu de plătit, al martiriului. In aceeaş

vreme Ortodoxia din Principatele Române a fost un *factor creator* de forțe constructive, alături și în sprijinul organizației politice de stat.

Dacă în Ardeal, în vremea stăpânirii străine, forța noastră s'a manifestat mai ales într'un conservativism credincios, menit a păstra vechea noastră moștenire sufletească pentru care am fost maltratați, — apoi dincolo de Carpați Ortodoxia fraților liberi s'a manifestat ca un cadru duhovnicesc mai larg, în care a intrat întreaga desvoltare politică, culturală, filantropică, artistică și națională.

Noi ni-am scris istoria cu suferinți martirice. Bine ni-o spune dl N. Iorga, că istoria Ardealului e scrisă cu lacrimi și sânge, până de curând. Tot atunci, istoria fraților liberi — mai liberi ca noi, chiar și sub dominațiunea turcească — a fost scrisă prin tragere de hotare, vechi și nouă, până acolo unde ajunse influența culturală și religioasă a fraților liberi, hotare consacrate azi de tratatele de pace.

După această introducere, pe care nu aș fi voit-o așa de lungă de nu o găseam de absolut necesară, Vă voi vorbi despre *moștenirea martirică a Ortodoxiei* pe pământul românesc, mai ales din Ardeal, rămânând să Vă întrețin, cu alt prilej, despre frumusețile și operele morale-culturale ale Ortodoxiei.

*

Țin să remarc, dintru început chiar, câteva vechi fapte istorice, începând a Vă spune, că marele și regretatul arheolog Vasile Pârvan, în cercetările sale a ajuns la convingerea, că *credința creștină* a fost plantată pe pământul românesc din străvechime chiar, și anume în forme răsăritene.[1]

Dar nu vreau să înșir lucruri mari și grele de înțeles. Voi spune mai întâi câteva nume de ale acelora, cari începând din adânca vechime — din cele dintâi veacuri creștine — au plătit, *cu prețul vieții lor*, dragostea către Hristos, pe pământul Țării-Românești și în vecinătatea lui.

Remarcăm întâi pe episcopul *Sf. Quirin*, care a suferit mucenicie la 310, pe vremea împăratului roman Li-

[1] V. Pârvan: Ist. Creștinismului Daco-roman, București 1911, pag. 74, 79, 197.

ciniu, înecat fiind în râul Sava,[1] deci într'un ţinut unde găsim Români — şi prin veacul XVII şi mai târziu.

Cinci ani mai târziu, la 315 după Hristos, sfinţii mucenici *Ermil diaconul* şi prietenul său *Stratonic*, pe cari îi cinsteşte Biserica noastră prăznuindu-i la 13 Ianuarie, plătesc şi ei, cu viaţa, dragostea lor pentru Hristos. Sinaxarul Bisericii noastre ne spune despre sfârşitul lor următoarele: „...şi era sfântul Ermil după rânduiala Bisericii diacon, carele stând înaintea împăratului (Licinie) şi mărturisind numele lui Hristos, întâi l-au bătut cu nişte toiege de aramă peste fălci, apoi şi bătut şi chinuit cu multe rane, îndemna pe Stratonic, prietenul său, să se îmbărbăteze şi să nu se spăimânteze... Deci întrebându-l împăratul, mărturisi, că este creştin, şi *s'a aruncat împreună cu Ermil în apa Istrului, adecă în Dunăre,* unde amândoi şi-au primit fericitul sfârşit".[2]

La câţiva ani mai târziu, pe vremea regelui gotic Atanaric, care stăpânea pământul României de azi, — între 370—2, se porneşte o prigonire împotriva creştinilor de pe pământul nostru. Cărţile noastre bisericeşti şi învăţaţii de azi sunt de o părere, că în acea vreme de prigonire au suferit moarte pentru Hristos, pe pământul nostru, mai mulţi creştini. Unul e sf. mucenic *Sava Stratilatul* din Goţia, pe care-l prăznuim la 24 Aprilie,[3] şi *Sf. Nichita,* prăznuit la 15 Septemvrie ca mare-mucenic,[4] deci pe o treaptă cu sf. Gheorghe.

Sinaxarul Bisericii noastre ne spune despre sf. mucenic Nichita următoarele: „Acesta a fost pre vremea împăratului marelui Constantin, născut şi crescut în ţara barbarilor celor numiţi Goţi (adecă în Dacia lui Traian)... care ţară pre acele vremuri o stăpâniau Goţii... deci fiindcă acest sfânt nu a voit a urma păgânătatea barbarilor, ci precum era de neam luminat şi bogat, aşa era şi creştin bun. Deci fiind prins de Atanarich stăpânitorul Goţilor pentru credinţa lui Hristos, foarte muncit a fost; mai pre urmă prin foc s'a

[1] Ghen. Enăceanu: Creştinismul în Dacia, Bucureşti 1875, pag. 27.

[2] A se vedea şi N. Nilles: Kalendarium manuale utriusque Ecclesiae Orientalis et Occidentalis, Oeniponte 1879. Tom. I, pag. 67.

[3] N. Nilles, o. c., pag. 145.

[4] O. c., 277.

săvârşit". Cei învăţaţi ne spun despre acest sfânt, că a suferit moartea de foc pe pământul României noastre: în Moldova de azi, sau la hotarele Valahiei şi ale Basarabiei, cari provinţe stăteau atunci sub Atanaric.[1]

Despre un alt *Sf. Sava*, pe care-l prăznueşte Biserica ortodoxă la 15 April ca pe un mucenic de sub Atanaric, se ştie, că s'a sfârşit, dimpreună cu mai mulţi soţi de credinţă, în Valahia[2] adecă în Muntenia de odinioară. Invăţaţii au dovedit, prin cercetările lor mai deaproape, că acest sfânt mucenic Sava a fost înnecat în râul Buzău.[3]

Iată, Fraţi creştini, cum au fost sfinţite, nu numai vetrele noastre, ci şi apele noastre — între ele Dunărea şi Buzăul nostru — de către sfinţii noştri înaintaşi, prin urmele lor şi prin muceniceştile lor suferinţe!

Nu se cuvine oare, ca azi când prăznuim biruinţa Dreptei Credinţe, să ne aducem aminte cu evlavie de aceşti şi alţi vechi înaintaşi, pentru a le imita pilda, prin ţinerea morţişe la sfânta noastră Credinţă?

*

De atunci şi până azi, înaintaşii noştri după trup şi după credinţă, au fost călcaţi în picioare de barbarii năvălitori: mai întâi de Huni şi Gepizi, apoi de Avari şi Slavi şi la urmă de Maghiari. Şi oricât de mult s'ar strădui învăţaţii străini să tăgăduiască continuitatea elementului românesc în Dacia Traiană, şi de altă parte, oricât de mult încearcă unii învăţaţi români — prea *critici* şi prea riguroşi în concluziile lor — să tăgăduiască existenţa unei organizaţii bisericeşti la Românii din stânga Dunării, — adevărul rămâne: că *Creştinismul răsăritean, confirmat prin martiriu pe pământul Daciei Traiane, a fost o realitate istorică, care şi-a trăit viaţa, paralel în timp şi în loc, cu continuitatea elementului Daco-roman din stânga Dunării.* Iată, de ce trebue să judecăm acest trecut, nu numai prin *umbra lipsei de mărturii istorice,* cari au putut peri — dupăcum au şi pierit pentru istorie şi istoriografi, — ci şi prin *luminişul realităţilor duhovniceşti, cari trăesc, nu prin arhive, ci în sufletul colectiv, păstrător şi trans-*

[1] O. c. 277. [2] O. c. 145.
[3] V. Pârvan: o. c. 156–7.

mijlocitor peste veacuri al bunurilor morale, între cari în locul prim era şi este a se pune credinţa religioasă.

•

In cadrele unei conferenţe de ocazie nu se poate desfăşura deplin acest proces psihologic şi istoric al păstrării de tradiţii religioase.

De aceea, ne vom mulţumi ca, de data aceasta, să prindem firul manifestaţiilor noastre sufleteşti din vremi mai apropiate de noi, din vremea domniei Calvinilor şi a Catolicilor în Ardealul românesc.

Din vremea Calvinilor, ne mulţumim să aducem două lucruri, dela sfârşitul stăpânirii calvineşti depe la sfârşitul veacului XVII.

Mitropolitul Sava II Brancovici era pe acea vreme mitropolitul legiuit al Bisericii ortodoxe din Ardeal şi părţile ungurene. Dar intrigile calvineşti şi lăcomia unor fruntaşi politici calvini făcură ca mitropolitul să fie dat în judecată şi alungat din scaunul său. Cronicarul ungur Cserei Mihály, care pe vremea aceea vieţuia în curtea principelui ardelean Mihai Apaffy, iată cum înfăţişează martiriul mitropolitului Sava II, în limbajul cronicarului Gh. Şincai: ...„Drept aceea au prins pe vlădicul şi i-au prădat toate averile; nici îndestulindu-se cu atâta, au cerut trei mii de taleri dela dânsul, care neavând de unde să-i plătească, au trimis pe fratele său (Gheorghe Brancovici) în Valachia, să capete banii aceea cu cerşitul, carele nu s'au mai înturnat. Drept aceea pre bietul nevinovatul vlădic l-au scos dela închisoare şi numai în cămeaşă şi izmene atâta l-au corbăcit, până ce s'au rupt şi căzut şi cămeaşa şi carnea de pe dânsul, pentru care nemaiputându-şi ţinea lipsa cea firească a trupului au trebuit mişelul să moară, şi averile lui le-au împărţit între sine Székely László şi Naláczi István. Ne mai auzită păgânească tiranie! — exclamă, indignat cronicarul ungur Cserei Mihály; — nici ar fi lăsat Şerban Domnul cel vestit al Valahiei neizbândită tirănia aceasta... dar nu îndelung au trăit după aceea Şerban Vodă II". [1]

Intr'adevăr aceste suferinţe nemeritate ale mitropolitului Sava Brancovici îl pun, cu drept cuvânt, alături de

[1] Gheorghe Şincai: Cronica Românilor (la anul 1680), Bucureşti 1886, pag. 205—6.

sfântul Sava, care, prin moartea sa martirică a sfinţit apele Buzăului Munteniei, ai cărei voievozi îşi întindeau spre Ardealul robit, braţele ocrotitoare!

Ce vom zice, aşadar, despre suferinţele poporului creştin ortodox din epoca stăpânirei calvine, dacă mitropolitul putea fi tratat în chip aşa de tiran?!

•

Dar, mult mai triste au fost stările creiate pentru Românii ardeleni în epoca următoare a *Catolicismului*, care ne-a desfiinţat scaunul de mitropolit, pentru a putea da năvală mai uşor şi mai cu rezultat, asupra preoţilor şi a poporului.

Epoca aceasta, şi mai ales veacul XVIII şi până aproape de jumătatea veacului trecut, a fost cea mai crâncenă urgie ce a trecut peste capul nostru.

Din nenumăratele dovezi istorice din această epocă, vom spicuì câteva, cu specială considerare la suferinţele martirice şi la svârcolirile poporului credincios şi ale preoţilor lui cari nu s'au dat în brazdă sufletească cu catolicii.

Deja în vara anului 1727, o adunare de popor ortodox din Bihor se întrunise la Oradea-mare, pentru a-şi cere episcop propriu şi pentru a protesta împotriva silniciei de a fi smulşi de sub ascultarea episcopului ortodox dela Arad şi trecuţi, ca „uniţi" sub episcopul romano-catolic din Oradea. Ei se văierau în jalbă către comitat, zicând:

„Cu aplecăciune, pe Dumnezeu vă rugăm, Măriile Voastre, să vă înduraţi a ceti mica noastră rugare... pre noi sub pedeapsă de 500 fl. ne opresc, să nu mergem la episcopul nostru... numai noi sărmanii Români din comitatul Bihorului suntem fără păstor sufletesc. Drept aceea, ştiind că odată trebue să murim şi văzând că nu trebue să ne îngrijim numai de lumea aceasta, ci şi de cealaltă.... drept aceea am căzut înaintea Majestăţii Sale şi l-am rugat, să ne deie şi nouă episcop de legea noastră; căci cu ceeace datorăm, dijma, cortele pentru armata Majestăţii Sale, toate le dăm după puterile noastre; pre Domnii de pământ îi slujim, şi vedem că în lumea aceasta *toate trebue să le dăm; numai sufletul nostru nu voim să-l dăm;* drept aceea... *împotriva acestei oprelişti protestăm odată, de două ori şi*

de trei ori, înaintea lui Dumnezeu şi a Majestăţii Sale Impăratului... cumcă noi dela legea noastră şi dela Domnul Episcop al nostru (dela Arad) nu ne lăsăm până trăim în lumea aceasta; suntem *hotărâţi mai bine a muri, decât să trăim şi pe mai departe în starea de până acum"* ...[1]

Aşa protestau, la 1727, împotriva nelegiuirilor Catolicismului, reprezentanţii clerului şi poporului ortodox din întreg cuprinsul Bihorului.

Nu mai puţin triste erau stările din Ardealul propriu zis, unde-şi făcuse apariţia pe o scurtă vreme, după anul 1744, călugărul Visarion, care a tulburat adânc socotelile unaţiei.

In curând după apariţia călugărului Visarion în Ardeal, guvernul ardelean vesteşte, la 6 April 1745, porunca dată pentru tot Ardealul în numele împărătesei Maria Terezia: cum adecă să se împărtăşească preoţii uniţi de toată ocrotirea puterii publice-politice şi de privilegii, iar preoţii ortodocşi să fie prigoniţi şi supuşi tuturor sarcinilor şi aruncaţi în închisoare ca tulburători ai liniştei publice.[2] Când poporului nostru din Ardeal i s'au publicat dorinţele de unire ale împărătesei prin sate şi prin bisericile lor, — poporul a răspuns diregătorilor publici: că, dacă împărăteasa porunceşte să se dea preoţilor uniţi bisericile, ei n'au ce face; vor purta bucuros sarcinile puse de regim, dar nu vor să ştie de preoţii uniţi; nu vor cerceta bisericile, *ci în treburi de mântuirea sufletului vor să atârne numai de Dumnezeu.* Iar unii dintre năpăstuiţii creştini s'au răsculat împotriva preoţilor uniţi chiar atunci, în faţa diregătorilor.[3]

Scenele, ce s'au petrecut în vremea acestei răscoliri sufleteşti a Ardealului, sunt cele mai emoţionante şi ne amintesc de tăria în credinţă a mucenicilor şi mărturisitorilor credinţei din vremile de persecuţie păgâne. Să spicuim câteva scene:

In o comună din ţinutul Sibiului, mersese un funcţionar dela Sibiu, ca să publice pomenita poruncă împărătească. Românii îl ascultară, răzimaţi pe beţele lor lungi. Dupăce se isprăvi cu cetitul, unul din cei mai bătrâni zise:

---

[1] N. Firu: Biserica ort. română din Bihor în luptă cu unirea (1700—1750). Caransebeş 1913, pag. 19—21.

[2] P. Bod: Brevis Valachorum historia (manuscris, la an 1745), pag. 363—6.

[3] P. Bod, o. c. pag. 363—6.

„Acest cojoc, care-l am pe mine, e acum al meu. Dar dacă ar vrea să mi-l ia crăiasa, i-l dau. Cu aceste slabe *mâni și picioare* și cu trupul meu am lucrat zi și noapte, ca să plătesc porția. Ele sunt ale crăiesei, și de ar vrea să mi le ia, nu am ce face. Dar *nu am decât un suflet, pe care-l păstrez pentru Dumnezeu din ceriu, și nici o putere omenească nu-l poate îndoi*".[1]

Alt caz, din Sâmbăta de jos, unde lumea nu voia să știe de octroiarea preoților uniți. Primarul satului s'a împotrivit cu aceste energice cuvinte: *„In treburile religiei nu ne poruncește nimeni, nici crăiasa și nici altcineva"*.[2]

Contele ungur Mikó Imre, dela care știm acest lucru, ne dă și știrea următoare: In județul Hunedoara s'a ținut, în anul 1745 (?), o adunare județeană — în comuna Baci. Când nobilimea și funcționărimea se sfătuiau acolo, o mulțime mare de Români năpăstuiți s'au înfățișat, pentru a cere dreptate. Nelăsându-i să intre în sfatul lor, bieții oameni li-au strigat pe ferestri: Domnilor, nu faceți siluire împotriva noastră. Au amenințat și cu aceea, că vor ieși din țară. Atunci au îngăduit unuia din țărani să intre în sfatul adunării județene. Ajuns înlăuntru, dânsul a amenințat cu părăsirea în massă a țării, ceeace ar fi fost o grea lovitură pentru nobili, lipsindu-se de brațele muncitoare românești. Grăitorul Românilor, lăpădându-și „țundra" înaintea Domnilor, li-a zis: Aceasta o las, pentrucă am câștigat-o aici pe pământul împărătesei; cămașa de asemeni. Iar când i s'a spus, că nu li se va îngădui să iasă din țară, le-a răspuns: *sunteți slobozi a porunci peste trup, dar sufletului n'are să-i poruncească nici împărăteasa; acela e numai al lui Dumnezeu.*[3]

Vă puteți închipui ce a urmat, pentru țărani, după asemenea atitudini — când și preoții erau maltratați, ca de ex. cei dela Săliște. Aceștia au fost furați, în vreme de noapte, duși la închisoare în Sibiu, au fost bătuți cu vergele și sloboziți acasă.[4]

---

[1] S. Dragomir: Ist. desrobirii religioase a Românilor din Ardeal, Sibiu 1920 pag. 161.

[2] Contele Mikó Imre, Despre originea și biserica Românilor (manuscris maghiar), pag. 181—2.

[3] Mikó I.: o. c. 158—9.

[4] O. c. pag. 159—60.

Intre asemenea împrejurări, pentru religia ortodoxă din Ardeal, țăranul Nicolae Oprea dela Săliște apucă drumul Vienei, cu preotul Măcinic din Sibiel. Oprea își face legături și obține ocrotirea reprezentantului din Viena al Rusiei pravoslavnice și intrare la împărăteasa — în anii 1748—9 — până când fu înfundat, cu preotul Măcinic, în temnița din Kufstein, unde muriră ca eroi,[1] ba mai mult: ca martiri ai Ortodoxiei românești.

Dar și în *ținutul Hălmagiului*, care politicește se ținea de Ardeal, iar bisericește de episcopia Aradului, încă ni-a fost maltratată Biserica și credincioșii, pela jumătatea veacului XVIII[2] de vlădica unit Aron dela Blaj. Aci vreau numai o singură vorbă s'adaog despre Pêrva (Peurva) Stefan, care, în aceea vreme (la 1755), a fost legat în lanțuri și închis pentru credința ortodoxă, în temnița dela Deva. In fața ispititorilor și siluitorilor săi, cari îl acuzau că el ar fi fost unit și s'a lăpădat apoi de unire, li-a răspuns răspicat: „Ba, Domnule, m'a apărat Dumnezeu de unială“.[3] Cuvinte reproduse românește de P. Bod.

Aci putem adăoga ceva și despre stările din *ținutul Aradului*. Pela jumătatea aceluiaș veac XVIII, — în acest ținut, — unde exista o viață românească și bisericească destul de frumoasă, căci doar episcopul Aradului, Sinesie Jivanovici, întreținea legături cu episcopul român dela Buzău[4] și își scria pela 1762 circulările în românește[5] și dădea singhelii românești — Ortodoxia românească își avea și mizeriile sale, dar înregistra și cuceriri în paguba catolicilor chiar. Cu un alt prilej, ca cel de azi, vorbiam, despre temnițele Aradului, în parte și din provință, în cari erau închiși unii catolici, cari treceau la noi. Intre ei aminteam atunci, mai aproape, despre germanul dela Sfânta Ana, Antoniu Habata, zis mai apoi Antonie Neamțu, care a robit în temnița dela Arad și la Șiria mai mult de doi ani, mare

---

[1] S. Dragomir (o. c. pag. 191—7) are un capitol special despre dânșii.

[2] S. Dragomir (o. c. pag. 224—259) are trei capitole luminoase despre suferințele și tăria credincioșilor din acel ținut.

[3] P. Bod, o. c. 429.

[4] N. Iorga: Ist. bis. Rom. II 136 și 152.

[5] Márki S.: Arad vármegye története II 416.

parte numai cu pâne şi cu apă, fără să se lase abătut dela Ortodoxie prin această aspră cateheză catolică a vremii. El suferea maltratarea catolică în anii 1747—1750, vasăzică tocmai în aceea vreme, în care martirul Nicolae Oprea dela Sălişte umbla pela Viena şi înfundase temniţa dela Kufstein. El, *Antonie Neamţu*, scăpat mai apoi din temniţă, răspundea bărbăteşte: *„Eu nu voiu mai fi niciodată papistaş, ci rămân până la moarte în legea* (credinţa) *românească, deoarece în aceasta am înbătrânit"*.

Pentruca să Vă faceţi D-Voastră o ideie şi mai deaproape despre condiţiile de aspră prigonire ce au suferit-o înaintaşii noştri pentru credinţa lor ortodoxă, am să Vă citez cazul preotului Maniu Dobrotă dela 1754, din Poiana-Sibiului, caz ce nu era singuratic pe atunci. Popa Maniu fugise din sat, de răul cătanelor împărăteşti, la munte, cu alţi preoţi cari nu voiau să primească „unirea". In Decemvrie 1754, s'a întors la familia sa. Cătanele au prins de veste şi i-au împresorat casa. Totuşi, preotul a scăpat dinaintea lor, dar neîmbrăcat; şi a fost în urmă prins şi dat popilor uniţi, cari l-au dus, pe jos, înaintea episcopului Petru Pavel Aron dela Blaj. Bietului preot i-au îngheţat picioarele şi la urmă i-au căzut. Unul din ele a fost trimis, ca dovadă de prigonire, mitropolitului din Carloveţ, care l-a trimis şi el, la Curtea imperială din Viena, cerând suprimarea barbariilor de catolicizare.[1]

Să ne mai oprim la două scrisori contimporane, răsărite din mediul acestor persecuţiuni — scrisori, în cari se reoglindeşte sufletul masselor populare tulburate de prigonitori.

Cea dintâi scrisoare, din anul 1757, de o admirabilă frumuseţă morală şi de un superb tragic, este o jalbă a Românilor ardeleni, din 4 Mai 1757, cătră mitropolitul sârbesc din Carloviţ.[2] Iată câteva fragmente din ea: „...ne rugăm şi plângem cu lacrimi din inimă, noi Românii din ţara Ardealului, cari ne ţinem de legea grecească şi slugim împăratului cu toată credinţa, cum am slujit şi la alţi împă-

---

[1] N. Mânegutiu: Reunirea Românilor, Sibiu, 1893, pag. 23—4. — Dr. S. Dragomir: Istoria Desrobirii religioase a Românilor din Ardeal, vol. I pag. 148—9 (documentul Nr. 91).

[2] Dr. S. Dragomir, o. c., pag. 162—3 (documentul Nr. 106).

raţi... că noi nepretenii înălţatei împărăţii n'am fost, ci tot cu credinţă am slujit; dar atâta pedeapsă, ce ni s'a venit nouă pentru legea noastră cea grecească, nice mai demult, când au fost jidovii şi împăraţii cei răi, Maximilian şi Deocleţian, încă nu a fost mai multă răutate pentru lege, cât fac aceştia la vremile de acum cu noi. Că *a venit aceea vreme, care ne-am dus la mormânturile morţilor şi am zis: ieşiţi morţi din gropi, să întrăm noi de vii,* că nu mai putem răbda pedepsele ce ne vin dela popii cei uniţi şi dela domnii ţării; că nu ştim ce să mai facem; că nime de noi nu-l doare, nice pe domnii cei săseşti, nice pe domnii cei nemţăşti, nice pe cei ungureşti. *Că toate temniţele au umplut de noi,* pentru legea noastră cea grecească; *că atâta ne-au prădat, cât nu ştim cu ce o să plătim porţia împăratului,* de prada lor. Ci ne rugăm şi iară ne rugăm de înălţata şi prealuminata crăiasa noastră şi sfetnicii Măriei Sale, şi de toţi episcopii şi arhiereii, care se află sub stăpânirea înălţatei crăiesei noastre, să facă milă înălţata crăiasă, *să ni se deie arhiereu dela Carloviţ, pe legea grecească, şi să oprească pe popii cei uniţi a ne mai prăda şi a ne mai lega.* Că mai pe scurt, că ce s'a făcut în Martie 25 de zile (= în ziua Bunei-Vestiri!), că judeţul (judele) mare din Săbiş, Verder, a mânat cu porunca lui... pe unul din domni anume Slodăr Martin în *Deal,* şi au legat doi oameni, pentruca să ia cheia bisericii cu sila; şi a luat cu sila şi pe preoteasa popii; au legat-o, dacă nu au putut prinde pe popa. Şi iară, în scaunul Sebeşului, la *Loman,* au luat biserica — popii cei uniţi împreună cu domnii, şi au încuiat-o, de stă pustie. — După aceea au mers la *Răchita,* şi iară au încuiat biserica...".

Aşa continuă jalba, arătând şi alte cazuri de acet fel, de răpiri de biserici şi de propovăduirea unaţiei. Aceasta este numai *una* din nenumăratele jalbe ale Românilor ortodocşi ardeleni, cari apelau la sârbi să-i mântue din ghiarele de vampir ale popilor uniţi şi de prigonirile lor, cari ţin, la fel, lanţul silniciilor peste întreg veacul XVIII şi până mai târziu.

Incă un caz.

In 1760, comitatul Hunedoarei, îşi ţinea adunarea sau congregaţia sa. Se înţelege, cei adunaţi erau nemeşii şi

slujbaşii. Ţăranii noştri, năpăstuiţi şi ei în cele sufleteşti, nepoftiţi s'au înfăţişat şi acum, mai mulţi de 600 inşi, la congregaţie, reclamând printr'o admirabilă cerere, a li se da liberul exerciţiu al religiei lor. Iată ce cereau acei nenorociţi în cererea pe care ni-a păstrat-o predicatorul calvin Petru Bod, în istoria ce a scris-o despre trecutul Românilor:

„Cinstiţi şi de Dumnezeu aleşi şi nouă de către înaltul guberniu crăiesc puşi Domni ai vestitului comitat al Hunedoarei" — ziceau ei — „Iată noi ţăranii din principat vă aducem la cunoştinţă Măriilor Voastre, mai ales celor din comitatele Hunedoarei şi Albei, apoi al Zărandului... că noi aşa cerem cu toţii, mari şi mici. Dacă vreţi să luaţi dela noi ceva în dări şi pentru alte trebuinţe ale principatului, suntem gata la toate, dar religia nu ni-o vom părăsi niciodată, până vom trăi. Căci toate neamurile îşi au religia lor şi au pace în legea lor. Moise prorocul încă a dat lege Jidovilor, şi şi aceştia şi-o ţin în pace; numai noi suntem prigoniţi într'una pentru legea noastră. De ce nu ne daţi pace? Bisericile, pe cari le-am făcut săracii de noi cu cheltuielile şi cu mânile noastre, de ce să le dăm uniţilor? Dar, vorbă scurtă, cinstiţi Domni, când va veni Episcopul şi stăpânul religiei noastre şi al bisericilor, şi va face judecată şi se va afla, că bisericile au să fie date uniţilor, le vom da; dar până atunci nu. Că mare păcat este, ca în acest post — era postul Paştilor din 1760 — bisericile să rămână închise. Nu se cuvine şi nici Dumnezeu nu o vrea aceasta, şi nu o îngăduie nici Românii. Căci prea mult ne-am jălbit, cu toată supunerea, şi n'am primit nici un răspuns, ca şi când niciodată nu ne-am fi jălbit. *Noi nu suntem dobitoace, cum cred Strălucirile* (Ilustrităţile) *Voastre,* ci avem biserici. Bisericile însă nu pentru aceea sunt date, ca să rămână goale; nici pentruca noi să ne facem închinarea prin grajduri, ci să mergem la biserică şi acolo să ne rugăm, ca să nu rămână goale. Căci postul fără de rugăciune este lucru mort. De aceea protestăm înaintea Strălucirilor Voastre şi aşteptăm să nu ne mai tulburaţi, până nu va veni episcopul nostru..."[1]

Şi ce credeţi, că a fost răspunsul la un martiriu, atât de îndelungat şi de cumplit, şi la necontenitele jalbe? Răs-

[1] P. Bod, o. c. 479—482.

punsul a fost, că împărăteasa Maria Terezia trimite, în anul următor, la 1761, pe generalul său Adolf Buccov în Ardeal, să-i „pacifice" pe Români cu tunurile, prin cari s'a desființat ultima redută a Ortodoxiei ardelene, mănăstirile dinspre Principatele Române. Putem și noi să spunem despre împărăteasa, cum a spus d. C. Disescu, la discuțiile asupra legii cultelor: „S'o ierte Dumnezeu, că a dracului femeie a fost!"

Cât de mult se deosebia, cum vedeți, soartea Ortodoxiei ardelene față de soartea Ortodoxiei Românilor din părțile ungurene, din aceeași vreme, când ungurenii erau sub regimul ierarhiei sârbești — aceasta vi-am spus-o la alt prilej tot dela acest loc, la centenarul eparhiei Aradului.

•

Vă veți întreba, de sigur, ce rost au expunerile de acest fel, ale unui trecut dureros, de care din fericire, am scăpat?

Să vă răspund: N-am scăpat încă cu desăvârșire! *Maltratarea confesională* ce am înfățișat-o până la anul 1761, când Ardealul a primit o umbră de episcop, s'a continuat până peste o mare parte din veacul al XIX-lea, și aș putea să Vi-l înfățișez, cu un alt prilej. — Dar, maltratajul confesional în spiritul cuceririlor catolice, a îmbrăcat, în veacul al XIX, și un caracter *politic ostil* la adresa Românilor, ostilitate ce a mai rămas în Catolicism până și astăzi. Aceste lucruri încă ar trebui cunoscute de noi, deoarece, în zilele noastre, în „România-Mare", acest Catolicism a devenit o forță formidabilă — atât religioasă, cât și politică — mult mai puternică și mai subversivă decât Vă puteți închipui D-Voastră cei mai mulți.

Dar, rămânând noi la teza noastră despre martiriul religios al înaintașilor noștri, să vedem acum: ce învățăminte ne poate oferi acest martiriu, nouă, generației de astăzi?

Pentru a mă înțelege mai bine, Vă rog să Vă fixați următorul lucru:

Noi am proslăvit și vom mai proslăvi, cu drept cuvânt, pe înaintașii noștri *mari în martiriul lor* religios-ortodox, ori în străduința lor politică românească. Dar par'că prea ne oprim la atât!

Ce-au făcut însă — alții?

Biserica grecească a ridicat între Sfinţi o seamă de martiri, mulţi la număr, dintre ceice în vremea stăpâniei Turcilor şi-au răscumpărat credinţa ortodoxă cu preţul vieţii.

In chipul acesta Biserica grecească are, pe lângă Sfinţii săi vechi, încă şi Sfinţi martiri noi din neamul grecesc, Sfinţi naţionali. Ea face, în anumite zile pomenirea lor individuală, dar şi o pomenire colectivă, a martirilor noi, necunoscuţi cu numele. Iată, de ce înţeleg eu acum par'că mai bine decât până aci. De ce zorile eliberării politice-naţionale a statului grecesc au răsărit cu un veac mai încurând, decât steaua refacerii unităţii noastre politice-naţionale!

Da — pentrucă cultul Sfinţilor naţionali produce şi o stare de spirit mai plină de însufleţire şi mai activă, deoarece în cadrele cultului Sfinţilor naţionali se pune în lucrare o dublă energie: religioasă şi naţională!

Şi-atunci întreb eu: Până când să neglijem noi martirii noştri din trecut şi nu-i ridicăm la întreagă importanţa lor, de factor etic-spiritual şi naţional?

Mitropolitului Sava Brancovici al Ardealului, martirizat de Calvini, de ce nu i s'ar îngădui loc între Sfinţii Ortodoxiei, alături de croitorul grec Ioan din Janina, ars de viu de Turci la 1525, şi alături de corăbierul grec Nicolae din Zakynthos, ucis la fel în 1635, ori alături de grădinarul sărac, Mihail din Atena, decapitat la 1700?

Ţăranul Oprea Miclăuş din Săliştea-Sibiului şi cu popa Măcinic din Sibiel, cari s'au stins în temniţa din Kufstein pe urma poruncii catolicei împărătese Maria Terezia, — sau popa Maniu Dobrotă din Poiana-Sibiului, care a îngheţat pe drumul Blajului, unde-l târau popii uniţi, — de ce nu ar putea şi ei să steie, în sinaxarele nostre, în slujbele noastre, alături de Sfinţii greceşti mai noi — alături de ieromonahii Atanasie din Sparta († 1635) şi Romanos († 1695), cari au fost decapitaţi; sau alături de comerciantul Nicolae din Karpenision († 1672), decapitat şi el ca şi ceilalţi numiţi?!

Sau, o altă pildă şi mai strălucită din trecutul românesc: Marele ctitor al Ortodoxiei, Voevodul Constantin Brâncoveanu cu fiii săi ucişi în Constantinopol pentrucă nu au voit să-şi părăsească credinţa ortodoxă, de ce nu ar fi

vrednici, oare, să ocupe şi ei o pagină de sinaxar şi un şir în calendar şi în sufletele noastre, alături de atâţia alţi Sfinţi de neam străin?

Evocând pe martirii ortodoxiei de pe pământul românesc, am pus în vederea D-Voastre o înaltă *problemă de pedagogie religioasă şi naţională în aceeaş vreme*. O lature a ei, canonizarea sau ridicarea între sfinţi, e chestia sfântului Sinod al Bisericii ortodoxe române, care poate face şi el aceeace a făcut Biserica ortodoxă grecească. Dar cealaltă lature a problemei este avizată, pentru realizare, la conştiinţa fiecărui bun Român şi bun ortodox: *de a spori şi nu de a risipi moştenirea sufletească a înaintaşilor noştri.*

Pentru a fi mai bine înţeles, trimit cugetul fiecăruia din ascultătorii mei la două lucruri.

Intâi: Poporul şi Statul român nici când nu a avut mai mare nevoie, ca tocmai azi, de un idealism creştin şi ortodox, pentru refacerea vieţii morale şi publice, a singuraticilor şi a societăţii româneşti.

Şi-al doilea: Pentru a înţelege rostul pedagogic al Sfinţilor naţionali şi sub raportul public-politic, gândiţi-Vă, Vă rog, la efectul religios-moral şi politic-naţional, pe care l-a realizat Cehoslovacia acum de curând, prăznuind un mileniu, în cinstea sfântului lor naţional Venceslas.

Da, Fraţilor! Să n'o uităm: *pedagogia cultului Sfinţilor*, şi mai ales a celor naţionali, nu şi-a pierdut, ci deacum înainte trebue să-şi împlinească rostul: de a restaura moraliceşte sufletele singuratice, societatea şi viaţa publică.

In această privinţă, avem mult de învăţat din martiriul religios al înaintaşilor noştri.

Ei nu au suferit martiriul pentru Ortodoxie, nici pentrucă ar fi fost *nebuni* sub raportul religios, nici pentrucă ar fi fost *proşti* în cele politice ale neamului lor.

Ei au trăit în Ortodoxie şi au suferit pentru apărarea ei, pentrucă numai în ea şi-au aflat împăcarea sufletelor şi îngrădirea de orice fel în faţa străinilor, şi pentrucă numai prin prisma ei au văzut, înaintea ochilor lor, un viitor frumos pentru urmaşii lor.

Ei, deci, s'au identificat până la martiriu cu credinţa ortodoxă dintr'o înaltă înţelegere etică a bunurilor religioase-

morale şi a vieţii lor pământeşti, care nu mai avea pentru ei nici un rost, din clipa în care s'ar fi rupt legătura sufletească, a credinţei, între ei şi înaintaşii lor.

De fapt *curbele sufleteşti* în viaţa poporului nostru s'au ivit d'abia mai târziu, sub prigonirea *Calvinismului* ardelean şi unguresc, pe care sufletul românesc şi ortodox al poporului nostru l-a refuzat. A doua mare curbă s'a ivit sub puternica ofensivă a *Catolicismului*, care a reuşit să ne desbine, şi pe care avem conştiinţa dreptului şi a datoriei de a-l refuza şi noi şi de a restabili astfel unitatea sufletească a poporului român.

O nouă curbă sufletească, ce-şi caută fixarea printre noi, sunt sectele sau ereticii, cari înseamnă o revenire de asalt din partea Protetantismului.

In asemenea împrejurări — fie vorba de mântuirea sufletelor noastre ca şi creştini, ori de asigurarea trăiniciei Neamului şi a Statului român — datoriile noastre de conştiinţă sunt două: una, de-a refuza şi zădărnici pe oricine, care ni-ar veni cu propoveduirea altor credinţe decât cea ortodoxă; şi a doua, de a ne pune, cu toţii, toate puterile sufleteşti în slujba reîntregării Ortodoxiei in toate drepturile sale, duhovniceşti şi naţionale, asupra vieţii poporului român.

Pentrucă Ortodoxia noastră, în vecii vecilor, nu se va învechi, nici îşi va pierde puterea divină şi farmecul naţional, pentru a o arunca — noi sau urmaşii noştri — *în hala de vechituri ale istoriei.*

Pentrucă Ortodoxia singură ne dă direcţia rectilină a vieţii istorice ce am trăit-o, şi a celei pe care avem să ni-o făurim în viitor, fără să ne închinăm la idoli străini...

Inchei cu ceeace am început predica mea dela sfânta Biserică: „Aveţi credinţă'n Dumnezeu" şi în sfânta noastră Biserică ortodoxă!

Prof. Dr. GH. CIUHANDU

DIMITRIE CANTEMIR

de IOAN D. SANDU

Osămintele marelui domn al Moldovei se reîntorc să se odihnească pentru totdeauna în solul natal pe care neîntrecutul scriitor l-a iubit şi dorit aşa de mult în anii lui de pribegie în Rusia. E cea mai scumpă ofrandă ce ne vine din ţara roşie de peste Nistru după reluarea legăturilor întrerupte în urma răsboiului mondial. Gestul e plin de semnificaţie. Sunt oameni cari întrupează prin lupta şi jertfa lor o idee. Cantemir urmărind desvoltarea imperiului otoman, studiind cauzele cari au contribuit la mărirea şi decăderea lui şi cunoscând viaţa decadentă din capitala Turcilor, a ajuns la convingerea că marea împărăţie, care insufla altădată spaimă Europei creştine, e în declin şi prăbuşirea ei se apropie cu paşi repezi. Astfel a încolţit în mintea lui gândul de-a elibera Moldova cu sprijin rusesc de sub jugul apăsător al Turcilor. Dar decadenţa era mai mult aparentă. Domnul Moldovei a căzut jertfă acestui gând şi a fost nevoit să-şi părăsească ţara după înfrângerea ţarului Petru cel Mare la Stănileşti (1711) şi să încheie aşa de repede o domnie care se arăta atât de promiţătoare.

Dimitrie Cantemir e una dintre cele mai curate glorii ale neamului nostru. Voltaire spune despre învăţatul domn al Moldovei că „unia talentele Grecilor antici cu ştiinţa literilor şi armelor". Sunt rari oamenii cari gândesc în acţiune şi acţionează în gândire. Gândirea, în loc de-a înăbuşi acţiunea, o stimulează şi-o aprinde, iar acţiunea dă aripi gândirii. Solii lui Şerban Cantacuzino, domnul ţării Româneşti, sosind la curtea domnească din Iaşi spre a oferi mâna frumoasei domniţe Casandra, găsesc pe tânărul fecior de domn în mijlocul cărţilor cu spada la coapsă. Ei rămân uimiţi de isteţimea cărturarului şi de vitejia oşteanului.

S'a pregătit ca nime altul pentru arta conducerii. Ce domnie strălucită ar fi însemnat analele Moldovei, dacă ar fi avut răgazul să-şi desvălească talentul şi să-şi închine toate forţele în slujba ţării sale! Un prinţ al ştiinţei domnind

peste-o ţară liberă cu înţelepciune şi blândeţe, realizând idealul din statul lui Plato. Dar soarta a voit să-şi dea măsura forţelor sale în domeniul gândirii. Scrierile, nu domnia scurtă şi efemeră, i-au creat gloria cere-a înfruntat veacurile.

S'a ridicat uimitor din mijlocul unei societăţi cu vechi tradiţii de cultură. Marii cronicari ai neamului, Miron Costin, Nicolae Costin şi Constantin Stolnicul Cantacuzino, i-au pregătit calea. Infigând rădăcini puternice in solul natal, ca un copac uriaş şi-a întins ramurile în înălţime. Şi-a făcut educaţia la Constantinopol, unde se încrucişa cultura occidentului cu înţelepciunea străveche a popoarelor orientale. Şi-a însuşit prin sforţări uriaşe toată cultura vremii şi-a devenit unicul savant stăpân pe cele trei civilizaţii pe care le-a produs omenirea: antică, occidentală şi orientală.

Activitatea lui vastă şi bogată îmbrăţişează mai multe domenii. A scris cărţi de filosofie, de geografie şi a culminat mai ales în istoriografie. *Descriptio Moldaviae*, geografia Moldovei, scrisă în limba latină la îndemnul Academiei din Berlin, al cărei membru a fost ales în 1714, cuprinde o comoară nepreţuită de cunoştinţe despre trecutul şi starea Moldovei dela începutul secolului al XVIII-lea. In vreme ce în ţările din apus se scriau numai capitole răsleţe de geografie, principele moldovean a dat cea dintâi lucrare geografică în sens modern, cuprinzând într'o măiastră sinteză ţara Moldovei şi viaţa locuitorilor în toate manifestările ei.

Scrierile filosofice şi geografice sunt o pregătire pentru opera istorică, spre care-l mâna tradiţia ţării şi înclinaţiile sufletului. Speculaţiile filosofice i-au dat o înaltă concepţie despre rostul vieţii deschizând perspective şi orizonturi largi pentru istoric.

Urmând firul tradiţiei principele moldovean şi-a pus în gând să cuprinză într'o largă privire de ansamblu întreagă istoria poporului român, fără considerare la graniţele politice. Astfel s'a înfiripat în anii lui de exil din Rusia *Hronicul vechimei a Romano-Moldo-Vlahilor*, monument nepieritor, ridicat spre gloria poporului român, prin lărgime şi înălţimea ideilor, prin mândria şi demnitatea ce respiră din paginile lui. Cronicarii Miron Costin şi Constantin Stolnicul Cantacuzino au povestit originile noastre romane şi

s'au mărginit să urmărească evenimentele dintr'un singur principat. Cantemir îmbrăţişează în expunerea sa pe toţi Românii, pe cei din nordul Dunării ca şi pe cei din Peninsula Balcanică. El susţine cu mândrie puritatea originii noastre romane, care e reluată mai târziu de istoricul Petru Maior. Românii nu s'au născut din oameni de strânsură, ci din „cetăţeni romani, din ostaşi veterani şi din mari familii".

Cantemir e cel dintâi istoric care afirmă cu tărie continuitatea Românilor în Dacia. Romanitatea şi continuitatea Românilor în Dacia formează cele două coloane pe cari se razimă istoria noastră. Cantemir încheie epoca cronicarilor şi deschide în modul cel mai strălucit seria istoricilor.

Faima de cel mai mare savant al vremii sale i-a creat-o *Istoria măririi şi decăderii imperiului otoman* (Historia incrementorum atque decrementorum Aulae Othomanicae), în care îmbrăţişează întreagă desvoltarea puterii otomane dela origini până la lupta dela Stănileşti, studiind cauzele care au contribuit la mărirea şi decăderea ei. Cantemir era pregătit ca nimeni altul spre a scrie această istorie. Cunoştea izvoarele turceşti, viaţa şi obiceiurile Turcilor, trăise în intimitatea marilor personagii politice care au condus destinele imperiului, era familiarizat cu izvoarele arabe, persane şi bizantine şi avea perspectivele largi spre a cuprinde desvoltarea unui vast imperiu.

Această operă fără păreche formează epocă în desvoltarea istoriografiei. Cantemir e cel dintâi istoric care aplică principiile filosofiei istorice la desvoltarea unui mare imperiu, pe care-l priveşte ca un organism viu ce se naşte, creşte şi ajunge la apogeu, apoi decade şi se stinge. Această concepţie a fost aplicată mai târziu de Montesquieu, care e considerat ca întemeietor al istoriei moderne, în opera sa „Considération sur les causes de l agrandeur et de la décadence des Romains" (1734).

Avut-a oare cunoştinţă istoricul francez despre lucrarea principelui moldovean? Cantemir a terminat Istoria imperiului otoman la 1713, traducerea engleză a lui Tindal apare la Londra în 1734, anul apariţiei cărţii lui Montesquieu, iar traducerea franceză la Paris în anul 1743. Probabil învăţatul francez a fost informat despre scrierile lui Dimitrie Cantemir

de Fériole, ambasadorul lui Ludovic XIV-lea la Constantinopol, care a dat informaţii lui Voltaire despre captivitatea lui Carol XII şi care-a fost protectorul Cantemireştilor în capitala imperiului, când aceştia erau urmăriţi de intrigile lui Constantin Brâcoveanu.

Dimitrie Cantemir a trăit partea cea mai mare a vieţii în mediu străin şi a scris cele mai multe din operile sale în limbi străine, cu toate acestea şi-a păstrat neschimbată firea sa de moldovean. Cultura străină poate influenţa desvoltarea unui scriitor, poate da motive noi de inspiraţie, dar nu poate schimba fondul şi esenţa simţirii şi gândirii unui profund creator. Cantemir aparţine în întregime rasei sale, sufletul său s'a plămădit în atmosfera şi tradiţiile Moldovei. Sorbind energiile din seva pământului şi-a luat falnicul zbor. In opera lui se răsfrânge ca într'o apă adâncă puterea creatoare a unui popor tânăr cu bogate energii populare.

Sub vasta lui erudiţie, în perioadele adesea grele şi încâlcite, se ascunde firea vioae şi duioasă a Moldoveanului. E aceeaşi povestire sprintenă şi sfătoasă, care farmecă prin duioşie şi umor la spiritualul Neculce şi neîntrecutul Creangă.

Rămăşiţele lui pământeşti s'au adus din ţară străină şi s'au înmormântat cu mare cinste la Iaşi, vechiu scaun de domnie. Ce vremuri schimbate!

A lăsat o Moldovă mică, subjugată şi împilată de Turci şi acum se odihneşte sub cerul patriei întregite, aşa cum a îmbrăţişat-o peste veacuri mintea lui pătrunzătoare.

Fie ca amintirea marelui domn şi scriitor să însemne o eră de pace şi înfrăţire între cele două naţiuni ortodoxe, cari au avut în trecut atâtea interese şi aspiraţii comune!

IOAN D. SANDU

DESLEGAREA DE PĂCATE

de Prof. Dr. I. PETREUŢA

Considerând efectele pe cari le produce taina pocăinţii putem zice despre ea că este al doilea botez. Ea este mijlocul prin care creştinul îşi linişteşte conştiinţa încărcată de păcate şi prin spălarea acestora el devine curat şi capabil de a se apropia cu mai multă uşurinţă şi siguranţă de idealul său.

Ca orice taină — şi taina pocăinţii constă (în ce priveşte latura ei externă) din două părţi esenţiale: materia şi forma.

Prima parte esenţială a ei constă în sincera recunoaştere şi mărturisire a păcatelor săvârşite de către acela ce doreşte să se facă părtaş de efectele ei. Aceasta rezultă din cuvintele Mântuitorului prin cari spune apostolilor Săi: „Ori câte veţi lega pe pământ, vor fi legate şi în cer, şi ori câte veţi deslega pe pământ vor fi deslegate şi în cer" (Mt. 18, 18) precum şi din cuvintele: „Luaţi Duh sfânt; cărora veţi ierta păcatele le vor fi iertate; cărora le veţi ţinea vor fi ţinute" (Io. 20, 22—23). Domnul Hristos dă deci apostolilor Săi puterea de a judeca starea sufletească a oamenilor şi a o uşura, prin iertarea păcatelor lor, acolo unde este cazul.

Dar starea internă, sufletească a cuiva nu poate fi cunoscută de o altă persoană decât numai în cazul când această stare e arătată de persoana care o posedă, fie prin graiu, fie printr'o oarecare atitudine externă concludentă. Dacă este aşa, atunci sf. apostoli şi succesorii lor, ca să poată duce la îndeplinire cuvintele Domnului, ca să poată „ierta" sau „ţinea" păcatele oamenilor, aveau şi au nevoe să cunoască aceste păcate. Se cere deci ca penitenţii să-şi mărturisească, prin graiu viu, toate păcatele pe rând, „căci duhovnicul nu poate să deslege când nu ştie ce trebue să deslege" (M. O. I. 113).

Mărturisirea este de altfel şi o necesitate psihologică pentru adevăraţii creştini. Natura omului este în aşa chip întocmită, încât ea simte necesitatea de a exprima şi în

afară ceeace simte în lăuntrul său, mai ales când starea sa internă sufletească este puternică. De aceea, acolo unde este adevărată căinţă pentru păcatele săvârşite, este şi dorinţa de mărturisire a lor. Lipsa acestei dorinţe vădeşte lipsa căinţii adevărate. (Diobuniotis).

Celce simte căinţă pentru fărădelegile sale de regulă îşi cercetează conştiinţa, îşi reaminteşte păcatele săvârşite şi o face aceasta cu scopul de a se căi şi a le putea mărturisi preotului spre uşurarea şi liniştirea conştiinţii sale. Face deci o anumită pregătire în vederea mărturisirii.

Unii fac o pregătire mai îngrijită, iar alţii — fie din neştiinţă, fie din alte motive independente de voinţa lor — una mai sumară. Insă şi într'un caz şi în altul există pregătire.

Preoţii cari administrează taina pocăinţii ştiu din experienţă că pregătirea marei majorităţi a penitenţilor se reduce la reamintirea şi mărturisirea faptelor externe prin cari aceştia au călcat legea divină. Penitenţii înşiră, dupăcum îi serveşte memoria, devierile externe dela legea morală. Pe acestea ei le regretă şi îşi propun îndreptarea vieţii în viitor, prin ferirea de a le mai repeta sau a face alte feluri de păcate.

Alţi penitenţi însă, cari au o putere sufletească mai mare şi mai pătrunzătoare, îşi cercetează trecutul în toate ascunzişurile lui, dându-şi silinţa de a-l cunoaşte până în cele mai mici amănunte. Şi cu cât vor pătrunde mai adânc în acest trecut, cu atât vor constata că şi mulţimea păcatelor lor e mai mare; vor observa că în nenumărate rânduri şi în diferite moduri au deviat dela prescriptele religioase-morale. Ei vor observa că abaterile lor nu sunt numai de natură externă, materială, ci o mare parte, cea mai mare parte chiar, sunt de natură internă-spirituală. Examinarea atentă a conştiinţei îi va duce la constatarea că izvorul păcatelor zace în laturea spirituală a omului. Protopărinţii neamului omenesc nu au săvârşit primul păcat dintr'o plăcere materială de a gusta din rodul pomului oprit, ci din *mândrie*, din dorinţa după mărire, din dorinţa de a se ridica la ranguri pe cari ei nu le meritau. Mândria, această neghină a sufletului, a fost şi este şi astăzi, unul din cele mai abundente izvoare ale păcatului. Deci cine vrea să se scape de păcate şi să ducă o viaţă în direcţia

desăvârşirii, acela trebue mai întâiu să plivească buruienile sufletului său, trebue să sece izvorul păcatelor prin căldura credinţii şi a smereniei.

Penitenţii cari prin examinarea minuţioasă a conştiinţii constată situaţia lor morală, vor fi copleşiţi de smerenie şi vor fi împinşi de o forţă uriaşă către o viaţă după voia lui Dumnezeu.

In urma acestei constatări ei se apropie de scaunul mărturisirii spre a-şi deschide sufletul, cu toate metehnele lui, în faţa duhovnicului şi a obţine curăţirea lui şi liniştirea conştiinţii, prin iertarea păcatelor.

Prin urmare, atât cei cu o pregătire sumară, cât şi acei cu una mai temeinică, căindu-se de trecutul păcătos se apropie de spovedanie cu umilinţă şi cu intenţia de a-şi mărturisi *toate* păcatele săvârşite, cu fapta, cu vorba sau cu gândul. Aceasta o cere conştiinţa lor şi o cere şi natura tainei pocăinţii.

Ce se întâmplă însă? Ori câtă bunăvoinţă şi bună intenţie ar avea penitentul, este imposibil ca el să-şi aducă aminte absolut de toate păcatele pe cari le-a săvârşit. Ii este posibil a le mărturisi absolut pe toate (cum ar fi de exemplu o mică mânie trecătoare, o mică lăcomie, lipsa unei desăvârşite atenţii la vre-o rugăciune, etc.). Intrebările duhovnicului mai pot evoca în memoria penitentului unele păcate, dar nici prin aceste întrebări nu se vor putea descoperi totdeauna absolut toate păcatele. Deci mai rămân unele nemărturisite.

Şi cu toate acestea, preotul, săvârşitorul tainei, judecând starea sufletească a penitentului, după cele mărturisite, trece la a doua parte esenţială a tainei, şi în baza puterii pe care o are dela Mântuitorul, iartă şi desleagă pe penitent de păcatele lui, rostind următoarele cuvinte: „Domnul Dumnezeul nostru Isus Hristos, cu darul şi îndurările iubirii sale de oameni, să te ierte pe tine, fiule (cutare) şi să-ţi lase *toate* păcatele. Şi eu, nevrednicul preot şi duhovnic cu puterea ce-mi este dată, te iert şi te desleg de *toate* păcatele tale, în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh. Amin".

Din formula deslegării vedem că preotul după ce roagă pe Dumnezeu să ierte toate păcatele penitentului, pronunţă

şi din partea sa, asupra acestuia cuvintele: „te iert şi te desleg de *toate* păcatele". In urma acestor cuvinte penitentul dobândeşte de fapt iertarea tuturor păcatelor sale.

Ceeace pare mai puţin clar în cele de mai sus este înţelesul cuvântului: *toate*. Cuvântul: *toate* se referă el oare numai la toate păcatele *mărturisite*, sau se referă la toate cele *săvârşite* înainte de spovedanie, indiferent dacă au fost, sau nu, mărturisite?

In aparenţă acel cuvânt pare a se raporta numai la păcatele *mărturisite*, deoarece preotul numai pe aceste le cunoaşte în taina pocăinţii şi ca atare el poate da sau refuza deslegarea numai pentru ceeace cunoaşte. Dar pătrunzând în spiritul cuvintelor prin cari se face deslegarea, nu vom putea accepta acest sens, din următoarele motive:

Celce se apropie de spovedanie, se apropie — după cum am spus — cu părere de rău pentru abaterile dela legile morale, cu umilinţă şi *cu intenţia de a-şi mărturisi toate păcatele pe cari le-a comis*. Chiar şi în cazul când nu ar face o mărturisire amănunţită a fiecărui păcat, expunând cele mai mici detalii pe cari le-a făcut săvârşind păcatul — lucru care de altfel nici nu e necesar — totuşi el are intenţia de a-şi mărturisi absolut toate păcatele. Puterile omeneşti însă, în cazul de faţă cele sufleteşti (memoria), nu sunt de aşa natură încât omul să-şi poată realiza pe deplin bunele intenţii pe cari le are. Ele nu-l servesc spre a-i pune înainte întreg trecutul lui pentru a vedea în el ca într'o carte deschisă. Deci e ceva natural ca omul să nu-şi poată mărturisi absolut toate păcatele săvârşite.

Păcatele uşoare dispar relativ repede din memorie, deşi lasă pe conştiinţă o urmă indefinită de păcătoşenie. Păcatele grele însă se ţin minte mai multă vreme, datorită faptului că lasă o greutate mai mare pe suflet, pe conştiinţă, şi sunt legate de anumite evenimente ce au impresionat mai puternic pe om. Din aceste motive e explicabilă uitarea unor păcate uşoare şi deci nemărturisirea lor la spovedanie, iar la ceice primesc taina pocăinţii foarte rar e explicabilă chiar şi uitarea unora de natură mai grea.

Cum însă din enumerarea acelora pe cari penitentul le are în memorie, precum şi din *modul* cum se face această enumerare, duhovnicul poate cunoaşte destul de bine inten-

țiunea pioasă, starea psihică sau dispozițiunea sufletească a respectivului și deci o poate judeca în ansamblul ei, el poate deslega pe penitent, cu deplina cunoștință a datoriei împlinite, de toate păcatele *săvârșite*.

In acest înțeles trebuie deci luat cuvântul *toate*. Acesta este adevăratul lui sens pe care îl are în formula deslegării.

In sprijinul acestui înțeles se poate aduce și o considerație de ordin practic.

Celce se mărturisește se ridică și pleacă dela spovedanie cu conștiința că i s'au iertat toate păcatele și că el a devenit curat și capabil de a începe și a duce o viață curată. Cum intenția lui a fost ca să-și mărturisească toate păcatele săvârșite, conștiința lui îi spune că toate acestea îi și sunt iertate. Dacă realitatea ar fi alta, adecă dacă din cuvintele deslegării ar rezulta că se iartă numai păcatele mărturisite, penitentul nu ar fi după mărturisire cu conștiința mult mai liniștită decât înainte de mărturisire, deoarece el niciodată nu ar putea fi sigur că și-a mărturisit absolut toate păcatele și că deci îi sunt și iertate absolut toate.

Or taina pocăinții are, după credința Bisericii, efectul unui al doilea botez (M. O. I, 114). Și cum prin botez se iartă toate păcatele celuice se botează, așa și prin taina pocăinții se iartă toate păcatele săvârșite, după botez, de celce se mărturisește.

Adevărul acesta se reliefează dealtfel foarte clar și în cuvintele de deslegare pe cari le întrebuințează biserica ortodoxă din Grecia. In această biserică există pentru taina pocăinții o altă formulă pentru deslegarea păcatelor decât în celelalte biserici ortodoxe. Formula de deslegare citată mai sus e întrebuințată de Slavi și de Români. Biserica grecească, deși ortodoxă și ea, folosește o altă formulă care rezumă cu mai multe detalii instituțiunea și efectele tainei pocăinții. Ea are următorul cuprins:

„Fiul meu duhovnicesc, care te-ai mărturisit nevredniciei mele, eu umilitul și păcătosul nu pot să iert pe pământ păcatele, fără numai Dumnezeu; dar pentru cuvântul acela dumnezeesc care a fost către Apostoli după învierea Domnului nostru Isus Hristos zicând „cărora le veți ierta păcatele vor fi iertate și cărora le veți ținea vor fi ținute" — pentru

acela şi noi îndrăznind zicem: „Toate câte le-ai spus nevredniciei mele *şi toate câte nu ai ajuns să le spui*, fie din neştiinţă, fie din uitare să ţi le ierte Dumnezeu în veacul de acum şi în cel viitor". (N. Popoviciu, Epicleza. Pag. 250).

In concluzie vom spune deci, că creştinul care se apropie de taina pocăinţii cu umilinţă, cu inima curată, cu părere de rău pentru călcarea voei divine şi cu intenţia de a-şi mărturisi toate păcatele şi a se îndrepta în viitor, dobândeşte în această taină iertarea tuturor păcatelor săvârşite de dânsul.

Celce după spovedanie îşi reaminteşte de vr'un păcat pe care deşi a avut intenţia să-l mărturisească, totuşi l-a uitat, nu mai trebuie să-l mărturisească la o altă spovedanie, deoarece el a fost iertat prin spovedania la care a avut intenţia să-l mărturisească.

Dacă însă cineva cu toate că a primit deslegare pentru păcatele mărturisite în regulă şi cu toată demnitatea totuşi le mai mărturiseşte încă odată aceluiaş duhovnic, sau altuia — *în credinţa că ele nu i-au fost iertate* — unul ca acela comite păcat, fie că se îndoieşte despre efectul tainei, fie că condiţionează „iertarea păcatelor de religiositatea şi calitatea morală a preotului mărturisitor" (Diobuniotis, Τα Μυστήρια... Atena 1913, p. 27).

Ce vom spune despre acel ce se apropie de taina pocăinţii cu intenţia de a retăcea unul sau mai multe păcate, adecă despre acel ce vine la spovedanie şi îşi mărturiseşte unele păcate, dar retace pe altele?

In primul rând despre unul care vine cu astfel de intenţii nu se poate spune că simte părere de rău, căinţă adevărată, pentru păcatele sale. Iar celce se apropie de taină cu o asemenea stare sufletească, nesocoteşte taina şi comite in felul acesta un nou păcat.

Căinţa lui parţială, dacă se poate numi aşa, nu va avea nici un efect salutar pentru mântuirea lui.

De aceea pentru a-şi curăţi sufletul de păcate, el va trebui să repete cu cuviinţă mărturisirea lor la spovedania următoare, mărturisind şi aceea că la cea anterioară a retăcut cu bună ştiinţă păcatul cutare.

Celce nu primeşte cu bună cuviinţă taina pocăinţii, dă dovadă că dispreţuieşte darul lui Dumnezeu. Şi cum acest

dar nu lucrează acolo unde întâmpină dispreţ şi opoziţie, el nu va produce efecte binefăcătoare în astfel de om. Efectul lui se produce numai acolo unde există adevărată căinţă, acolo unde este aşteptat şi primit cu deplină cuviinţă. Deci numai în acest caz se iartă toate păcatele penitentului.

In biserica veche „tăinuirea păcatului se mustra cu multă asprime şi se privea ca neaplecare la căinţă". (Cotlarciuc, Liturgica. Pag. 795).

Dacă duhovnicul ştie *cu siguranţă* că penitentul tăinueşte unul sau mai multe păcate, deci nu face o mărturisire sinceră, unuia ca acesta trebue să-i refuze deslegarea. Deslegarea trebue refuzată tuturor acelora „cari nu simţesc părere de rău pentru păcatele lor, cari nu se mărturisesc dupăcum se cuvine înaintea preotului şi cari nu voiesc să împlinească canonul impus, cu un cuvânt cei nedispuşi sau neaplecaţi la căinţă... Deslegarea celui nedemn nu numai că nu-i foloseşte nimica, pentrucă ea este invalidă, dar ea îi şi strică foarte mult". (Cotlarciuc, Liturgica. Pag. 811).

Dacă însă duhovnicul nu ştie că penitentul retace anumite păcate, poate da deslegarea. Consecinţa nesincerităţii mărturisiri va cădea asupra respectivului penitent.

Dr. I. PETREUŢA

RUSALII: 1935[1]

de Prof. ION DĂNCILĂ

„Nimeni nu poate să zică: Domn este Isus, fără numai în Duhul Sfânt" *Pavel, I Cor. 12, 3.*

Izvorul din care se alimentează sufletul și cuvântul meu astăzi este optimismul mărturisit în acest an, de ziua Invierii Domnului, de către înțeleptul nostru Arhipăstor Nicolae, în ceeace privește refacerea, renașterea, deci reîncreștinarea vieții omenești prin colaborarea cerului cu sufletul omenesc, suflet care după o tristă experiență de veacuri ca cerbul însetat caută astăzi necontenit apa cea vie, pe Hristos.

Dar spiritualizarea, renașterea vieții noastre pământești se produce abia atunci, când harul Duhului Sfânt ia contact viu cu sufletul omenesc, pe care curățindu-l de noroiul păcatelor, îl înalță spre Cerul iertător și ocrotitor.

Va fi prin urmare pentru noi, de ziua pogorârii Duhului Sfânt, o prea plăcută sarcină, să desprindem din cununa darurilor revărsate de Duhul Sfânt în sufletul omenesc, câteva perle și la lumina razelor binefăcătoare ale lor, ființa noastră să se umple de căldură și de mulțumire, iar viața noastră să-și regăsească ritmul său plin de un sănătos avânt spre bunurile duhovnicești, cari singure ne mai pot echilibra viața pământească, azi total materializată și desechilibrată.

*

Dintre darurile și dintre comorile duhovnicești, revărsate cu o dărnicie plină de rod și de binecuvântare, de către Duhul Sfânt în sufletul omenesc, locul de cinste îl ocupă lumina cerească coborâtă în priceperea omenească pentru a pătrunde adevărul, că Isus din Nazaret este însuși Fiul lui Dumnezeu!

Căci cine altul, decât singur Duhul Sfânt ne-a deschis și ne-a luminat ochii credinței noastre, de a vedea în Fiul

[1] Predică pentru Catedrala din Sibiu.

Mariei, modesta logodnică a teslarului Iosif, pe Mântuitorul sufletului nostru?

Este doar o mare deosebire între ceice l-au văzut odinioară pe Isus numai cu ochii trupeşti şi între ceice l-au privit atunci şi îl privesc astăzi pe Hristos prin ochii unui suflet plin de lumina unei credinţe alimentată de puterea darului Duhului Sfânt.

Căci, ce vedeau în Hristos aceia cari îl priveau pe Isus din Nazaret numai cu ochii lor trupeşti? Aceştia vedeau în El un învăţător înţelept, sau un profet, sau în cazul cel mai bun un martir al propriilor sale idei.

Şi ce găsesc în Hristos astăzi aceia, cari caută să-l vadă şi să-l cunoască numai cu ajutorul raţiunii lor? Ei vreau doar şi pretind ca această raţiune să le spună cine este şi ce înseamnă pentru ei Hristos şi nu înţeleg că raţiunea are o limită, care nu poate trece dincolo de hotarul peste care numai credinciosul poate păşi. Iar acestui credincios iarăşi numai lumina Duhului Sfânt îi netezeşte calea sufletului spre Hristos cel adevărat, spre Hristos Fiul lui Dumnezeu.

Prin urmare fără colaborarea Duhului Sfânt cu sufletul omenesc, raţiunea omenească va găsi şi va vedea numai pe omul Hristos, numai pe Fiul Omului, care nu va putea mântui şi isbăvi nici măcar un singur suflet omenesc! Raţiunea omenească deci singură nu va putea descoperi că Isus e Domnul şi stăpânul vieţii, căci după cuvântul lui Pavel, prin gura căruia grăia lumii Duhul Sfânt: „Nimeni, cu dela sine putere nu poate să zică: Domn este Isus, fără numai cu ajutorul Duhului Sfânt".

Singur Duhul Sfânt face deci mărturie alături de adevărul încolţit în sufletul lui Iosif din Arimateia şi al Mironosiţelor-femei, apoi încolţit azi şi în sufletul nostru, că Hristos este „Calea, Adevărul şi Viaţa" şi că în afară de El, mântuirea dela nimeni, nici a găsi, nici a aştepta, nu putem.

Toţi cei cari propovăduim pe Hristos cel adevărat, avem astăzi ocaziunea să facem o cucernică mărturisire: Noi nu prin propriile noastre puteri, ci prin mila şi harul Duhului Sfânt L-am cunoscut pe Hristos.

Şi se poate imagina o mulţumire mai profundă decât conştiinţa, că noi în mijlocul opintirilor vieţii noastre pământeşti prin Duhul Sfânt vom găsi odihnă şi alinare în braţele Tatălui nostru celui ceresc?

Căci doar în puternicul Dumnezeu din ceruri, omul lipsit odinioară de lumina Duhului Sfânt vedea numai pe îngrozitorul său stăpân, gata să distrugă, în mânia lui, în orice moment, opera mâinilor sale: Lumea şi pe om. A trebuit ca să sufle undele calde ale Duhului Sfânt spre sufletul omenesc, pentruca acest suflet de rob înfricoşat să vadă prin prisma luminii Sfântului Duh în Creatorul său din ceruri, pe „Părintele" său îndurat şi iertător.

Astfel, Duh Sfânt restabileşte şi sfinţeşte totodată legătura noastră de fii cu Tatăl nostru din ceruri, liniştind furtunile vieţii noastre pământeşti.

Tot Duhul Sfânt ne fixează apoi un scop precis vieţii noastre vremelnice, scop ce se concentrează în sublima noastră dorinţă, de a face să triumfe aici pe pământ cauza pentru care Fiul Tatălui cu ajutorul Duhului sfânt urcă de bună voie dealul Golgotei. Duhul Sfânt ne lămureşte apoi conştiinţa şi priceperea ca să înţelegem, cum soartea lumii este strâns legată de triumful Evangheliei lui Hristos pe pământ, apoi că lumea de aceea este creiată de Tatăl, pentruca noi să transformăm această lume într'o „Impărăţie a lui Dumnezeu", la tronul spiritual al căreia un singur Impărat are dreptul: Hristos!

Asemenea, tot Duhul Sfânt stabileşte o legătură temeinică între lumea spirituală şi cea materială, cizelându-ne auzul şi văzul nostru duhovnicesc, pentruca să vedem şi să auzim ceeace urechile şi ochii noştri trupeşti lipsiţi de lumina şi de puterea acestui har dumnezeesc nici a vedea, nici a auzi, nici odată nu vor putea; căci repet: porţile lumii spirituale pe seama credinciosului legat cu simţurile de cele materiale, singur Duhul Sfânt le deschide.

Aşişderea, numai cu ajutorul Duhului Sfânt am înţeles chemarea pământului, care pe noi ne aşteaptă, pentruca descătuşind glia de sub blestemul strămoşesc, prin omorârea păcatului din sufletul omenesc, azi întregul univers să se înoiască, devenind lumea templu măreţ al iubirii, al luminii

şi al adevărului, în numele cărora, Duhul Sfânt, în chip de porumb, mărturisia odinioară deasupra apelor Iordanului alături de Celce acolo se boteza.

O singură condiţie este însă imperios necesară pentruca noi să devenim vasul pe care să-l cureţe şi să-l înoiască Duhul Sfânt, şi anume: Noi să-l dorim şi tot noi să-l atragem spre noi pe Duhul Sfânt prin credinţă şi prin rugăciune fierbinte, hotărâţi fiind să-l sălăşluim întru noi, pentru întărirea noastră, deci pentru renaşterea noastră, şi prin noi pentru renaşterea lumii în care trăim.

Doar singur acest Duh Sfânt ştie ce ne lipseşte. Şi El ne este necesar pentru a noastră mântuire. Singur acest vistiernic al tuturor bunătăţilor este în stare să ne satisfacă dorinţele sufletului nostru, pe care numai el îl poate mângăia în tot locul şi în tot timpul, căci Duhul Sfânt „cu noi pretutindenea este şi toate le împlineşte".

*

Sufletul omenesc obosit de eşecul raţiunii nu mai caută astăzi nici pe Isus omul, nici pe Isus supra-omul, ci acest suflet adumbrit şi refăcut prin darul Sfântului Duh, este fericit de a fi găsit în Isus pe Hristos, Fiul lui Dumnezeu, isbăvitorul sufletului omenesc. Acest suflet — plin de recunoştinţă pentru harul prin care Duhul Sfânt a făcut posibilă renaşterea, deci reîncreştinarea sa prin Hristos — sfios dar încrezător rosteşte astăzi rugăciunea: „Împărate ceresc, Mângăitorule, Duhul adevărului, carele pretutindenea eşti şi toate le împlineşti, Vistierul bunătăţilor şi dătătorule de viaţă, vino şi te sălăşluieşte întru noi şi ne curăţeşte pe noi de toată spurcăciunea şi mântuieşte, bunule, sufletele noastre, acum şi pururea şi în vecii vecilor, Amin.

Prof. ION DĂNCILĂ

REFLECŢII PE MARGINEA UNEI PARABOLE

de Pr. AUREL RADU

Intre părţile mai „greu de înţeles" din Noul Testament, pare a fi şi parabola economului necredincios, relatată numai de Ev. Luca (cap. XVI—V. 1—12). Această pildă este de multe ori prilej de poticnire, pentrucă mulţi „neştiind scripturile" rătăcesc dela adevăratul înţeles al ei. Astfel un creştin din zilele noastre a socotit că pilda aceasta îi oferă argumente de justificare pentru anumite acte necinstite pe care le săvârşea împotriva patronului său. Pentru greutăţile mari pe care le întâmpină în explicarea ei predicatorul, a fost numită cu drept cuvânt „crucea tălmăcitorilor". Cu toate dificultăţile de interpretare şi cu aparentele contradicţii dintre ea şi celelalte parabole, este totuşi bogată în sugestiuni şi de-o puternică actualitate, încât explicarea ei apare nu numai utilă, ci şi necesară.

In prealabil, se impune să rezumăm pilda: un administrator al unui mare proprietar a abuzat în mod nedemn, risipind bunurile cari îi erau încredinţate. El este denunţat stăpânului său, care îl cheamă imediat pentru a-şi da socoteală de cele făcute. Acuzaţiunile au fost atât de puternice, încât orice încercare de a se desvinovăţi era zadarnică. Destituirea lui a fost definitivă. Intendentul infidel, pus în faţa acestei concedieri irevocabile, începe să monologeze astfel: „Ce-am să fac, pentrucă Domnul meu îmi ia economia? Să sap nu sunt în stare; să cerşesc îmi este ruşine". Economul se găsea în faţa acestei alternative: sau să se degradeze să cerşească, sau să se apuce să muncească. Cum însă el era un om decăzut, este decis să recurgă la orice mijloace numai să iasă din încurcătură. Cu ajutorul inteligenţii lui, el descopere un expedient pentruca în viitor să poată trăi fără a se osteni şi fără a se umili. El sacrifică din nou interesele domnului său chemând pe principalii debitori ai stăpânului şi scăzând datoriile în profitul datornicilor.

In felul acesta el reuşeşte să-şi facă prieteni din datornicii stăpânului său, ca atunci când va fi dat afară, el să-şi găsească adăpost şi sprijin la ei. Această operaţie, a fost o curată excrocherie şi cu toate acestea: „domnul său a lăudat pe economul nedreptăţit, fiindcă făcuse cuminte". Această concluzie ciudată a tulburat pe mulţi din interpreţii vechi şi noi, ba unii au căutat chiar să forţeze textul pentru a putea scăpa de această „sminteală". Intr'adevăr, acest elogiu pe care un proprietar aşa de odios frustrat îl aduce unui excroc ordinar, este greu de înţeles. Cu toate acestea textul este categoric. Eplicaţia este următoarea: lauda ce s'aduce economului nu este pentru actul imoral pe care l-a săvârşit împotriva stăpânului său, ci pentru abilitatea, pentru înţelepciunea cu care a ştiut să iasă din încurcătură şi să-şi asigure viitorul. De aceea nu i-a spus c'a făcut bine, ci „înţelept".[1] Mântuitorul nu a dispreţuit înţelepciunea, ci dimpotrivă, El ne-a recomandat nu numai să fim „fără răutate ca porumbeii", ci şi „înţelepţi ca şerpii". Omul întotdeauna a dovedit multă înţelepciune cu privire la dobândirea şi păstrarea bunurilor vremelnice ale acestei lumi. In privinţa aceasta, omul este foarte inteligent şi experienţa vieţii ne confirmă necontenit acest adevăr. La ce n'a recurs raţiunea omenească şi câte n'a inventat ea pentru o bună stare materială a omului pe pământ? Mai mult; omul se pare că îşi consumă întreaga înţelepciune numai în serviciul acestei vieţi terestre valorificându-şi inteligenţa numai în sens pământesc. In ultima analiză, întreaga noastră civilizaţie nu este decât o fructificare a inteligenţii umane. Mântuitorul ilustrează acest adevăr prin pilda economului înţelept, „pentrucă fii veacului acestuia sunt mai înţelepţi faţă de neamul lor însuşi, decât fii luminii". In felul acesta, se pune în contrast multa înţelepciune a „fiilor veacului" acestuia faţă de puţina înţelepciune a „fiilor luminii". Mântuitorul nu condamnă înţelepciunea pusă în serviciul vieţii terestre a omului, ci numai exclusivitatea ei, El cerând ca aceeaşi abilitate s'o punem pentru dobândirea bunurilor vecinice.

De aceea, Mântuitorul, adresându-se apostolilor le spune acest imperativ: „Faceţi-vă prieteni din Mamona ne-

[1] Vie de N. S. Jésus Christ par L.-Cl. Fillion. Tome III pag. 130–132.

dreptăţii; ca atunci când va înceta el, ei să vă primească în corturile vecinice".

Bunurile pe cari noi în mod vremelnic le stăpânim, mai sunt încă şi nedrepte pentru simplul motiv că nu le putem justifica în mod absolut câştigarea şi stăpânirea lor pe căi drepte. Nimenea, dar absolut nimenea nu poate să susţină că ceeace are: pământ, leafă etc. le-a dobândit în mod absolut cinstit şi după vrednicie. Bunurile acestea nu sunt adevărate, pentrucă ele nu sunt vecinice. In concepţia creştină bunurile nu sunt nici bune nici rele prin ele însile, ci totul depinde de întrebuinţarea lor. Săracul nu este virtuos prin simplul fapt al sărăciei, dupăcum bogatul nu este viţios pentru simplul fapt că este bogat. Evident că bogăţia ascunde multe pericole pentru cel care-o are. Tocmai aceasta este înţelepciunea pe care o doreşte Mântuitorul dela creştini, ca prin „bogăţiile nedrepte" şi „neadevărate" ale acestei lumi, să-şi dobândească bogăţiile adevărate, să-şi facă prietini în viaţa viitoare, ca atunci când vor înceta bunurile de aici, ei să-l primească în locaşurile vecinice. După analogia economului necredincios, trebue să lucreze şi creştinul, natural pe un plan superior, făcând milostenie cu deaproapele.

Cine n'a fost capabil şi înţelept ca să-şi câştige marile profite spirituale din administrarea averilor nedrepte, din celece au fost ale altuia, nu va primi nici adevăratele bogăţii, fiind nevrednic; pentrucă cine n'a fost credincios în puţin, nici în mult nu va fi credincios. Mântuitorul, prin această pildă pune în mâna creştinului minunata cheie a împărăţiei ceriurilor — milostenia — pe care la judecata neamurilor o va cere, căci ea va forma criteriul după care unii vor fi binecuvântaţi, iar alţii „aruncaţi în focul cel vecinic, cel gătit diavolului şi îngerilor săi" (Mat. XXV—41). Prin urmare, înţelepciune, drepţi!

Pr. AUREL RADU

CONTRIBUȚII LA ORIGINEA ȘI ISTORICUL HAINEI CLERICALE

de TEODOR BODOGAE

In Decemvrie 1934 guvernul turcesc din Ankara a publicat un decret, prin care interzice clericilor creştini locuitori în Turcia de a mai purta haina clericală (reveranda, rasa) înafară de timpurile şi locurile de cult. Motivarea acestei măsuri o găsesc Turcii în interesul superior de civilizare a țării lor, civilizare, care, după adoptarea alfabetului latin, după abolirea poligamiei, a complicației hainelor lor de cult şi după primirea Duminecii ca zi de repaus în locul Vinerii, cum o aveau pân'acum, cred Turcii că e neapărat de lipsă pentru înaintarea țării. Presa grecească de pretutindeni, ca fiind cea mai interesată, a atacat această măsură ce jigneşte credința intimă a fiilor Bisericii. Din interpretările ce s'au dat acestei legi am dedus că subsistă încă şi între clerici[1] părerea, că haina clericală ar fi de proveniență turcească şi deaceea guvernul din Ankara a avut un motiv în plus pentru măsura sa, motiv pe care mai ales presa turcească îl trâmbiță peste tot.

Față de această afirmație şi față de însaşi problema interesantă ce se discută, am crezut de bine să strâng, din câteva izvoare greceşti ce am avut la îndemână, ştiri şi concluzii, ca să se cunoască şi la noi această chestiune.

Problema ce se pune constă în cercetarea originei şi a istoricului hainei clericale, precum şi a introducerii ei ca haină generală la toți clericii. Mai întâiu să precizăm un lucru: haina aceasta (rasa) aici în Grecia este general impusă şi e uniformă şi la clerul de mir ca şi la cel monahal. E vorba adecă de *talarul* cel lung, reveranda ce o poartă toți pe dedesupt şi de mantia cu mâneci largi ce o îmbracă pe deasupra, ambele de culoare neagră, pe care toți clericii le poartă şi în afară de slujbele divine.

[1] Indeosebi Meletie, patriarh de Alexandria susținea lucrul acesta.

Origina îndepărtată a hainei preoţeşti, după părerea generală acreditată, trebue căutată în *dalmatica* vechilor Romani, haină purtată îndeosebi de oameni din societatea înaltă şi care era un fel de tunică, *talaris*, (sau χιτὼν ποδήρης cum o numeau grecii) din in sau lână de culoare albă.[1] Ea se fabrica mai ales în Dalmaţia de unde poate că-şi are şi numele. Era adică un fel de cămaşe lungă ce se purta pe dedesupt. Avea mâneci scurte şi mai ales când deveni haină generală — deci şi pentru sclavi — semăna mult cu *tunica substricta* (χιτὼν βραχὺς), doar că era mai lungă. Ca atare haina obicinuită deja sub Antoniu Piu (138—161), întrucât deja sub Commodus (180—192), cum observa Mommsen,[2] nobilul ce se arăta în public trebuia să poarte dalmatica. Cu timpul dalmatica de lână a început să se numească *coloviu* (κολόβιον), nume sub care o vom mai întâlni şi în prima epocă bizantină.[3]

Ca haină de deasupra Romanii purtau *pallium* (ἱμάτιον la Greci), care era din stofă tetragonală pe care o purtau toţi fără deosebire. Gh. Sotiriu, prof. de Bizantinologie la Fac. de teol. din Atena, crede[4] că acest ἱμάτιον l-au schimbat puţin filosofii, făcând din el vestita φιλοσοφικὸς τρίβων, adică un fel de manta de filosof, pe care Eusebie de Cesarea spune că o purta şi Iustin Filosoful şi Martirul atunci când zice[5] că... ἐν φιλοσόφου σχήματι πρεσβεύων τὸν θεῖον λογον. Tot despre această haină scrie Tertullian creştinilor din Carhidon să o poarte cu sfinţenie dând pildă că şi ei sunt nişte filosofi.[6] Iar Origen, vorbind despre Heracle, urmaşul său la conducerea şcoalei catihetice din Alexandria,[7] spune că pe când era presbiter, sincel al episcopului

---

[1] N. Veis, prof. de Ist. biz. la Atena: un articol despre originea „rasei" în ziarul „Ἐλεύθερον βῆμα" (tribuna liberă) din 12 Dec. 1934.

[2] Maximaltarif Diocletian, XIX 9.30, pag. 35 cf. 9. Sotiriu: Despre îmbrăcămintea exterioară a clericilor (în greceşte, în rev. „Grigorie Palama", Tesalonic, I, 242 şi urm.

[3] Sotiriu o. c. 243.

[4] G. Sotiriu o. c. 238—9.

[5] Migne, Patr. gr. XX 2, 329.

[6] Migne, P. l. II, 1100.

[7] Mai pe urmă patriarh de Alexandria şi primul ce s'a intitulat „papă", vezi rev. „Pantainos" din Alexandria, din 10 I 1935.

Dimitrie, avea haină laică, iar ca filosof îmbrăca haina filosofilor păgâni.

Prof. N. Veis crede însă că haina filosofilor nu era pallium, care era o haină comună, ci era o performanţă a dalmaticei pe care puţini laici şi clerici o mai purtau şi care s'ar fi numit ματισμένη δαλματικί, (adică dalm. lungită). G. Sotiriu crede că tocmai această performanţă a dalmaticei s'a numit mai târziu kolovion şi mai târziu în epoca curat bizantină καββάδιον[1] şi deci ea e „strămoşul" rasei.

Laicii mai aveau ca haine exterioare: *a)* φαινόλιον sau φανλόνιον (paenula romană), despre care vorbeşte încă şi ap. Pavel (II Tim. IV 13), care se purta în călătorii şi în timp de ploaie de către magistraţi şi soldaţi. Ornată mai târziu cu cruci multe (πολυσταύρια φαινόλια), această haină intră mai târziu în cult, ca haină proprie a preotului.[2] *b)* hlamida (sagum, paludamentum), haină prin excelenţă soldăţească, era un fel de pallium, dar mai larg. După Teodosie I ea deveni haina ofiţerilor de curte.[3] *c)* τήβεννος (toga romană), împodobită cu pietri scumpe (toga picta), haina consulilor şi a senatorilor. Din ea se crede că s'au desvoltat omoforul, epitrahilul şi orarul.[4]

Din aceste haine romane s'au desvoltat cele mai multe din hainele noastre de cult. Aşa, din dalmatică, susţin unii[5] că s'a desvoltat stiharul, din dalmatica combinată cu hlamida saccosul împăraţilor bizantini, pe care l-au luat apoi şi ierarhii,[6] etc. Noi însă nu ne interesăm aici de istoricul hainelor de cult, ci despre al hainei de toate zilele, despre rasa de azi. Ori despre aceasta iată ce am putut spicui pân'acum. Mai întâi pe dedesupt se purta o *tunica interior*, din care prof. G. Sotiriu crede[7] că poate deriva anteriul sau enterion, cum e întâlnit în documente. Prof.

---

[1] G. Sotiriu o. c. 361.

[2] Sotiriu o. c. 242.

[3] Sotiriu: ibidem.

[4] G. Sotiriu o. c. 243.

[5] P. N. Trembela: art. „Δαλματική" in Enciclopedia greacă, 1925, vol. VIII, pag. 836.

[6] Sotiriu ibidem.

[7] Sotiriu o. c. 454.

F. Kukulès[1] crede că numele de anteriu vine dela orașul cu acelaș nume din Siria, unde se fabrica și de unde s'a întrodus general în imperiul bizantin. Ea era strâmtă, se încheia prin nasturi mulți în față. In acest sens prof. Sotiriu crede că anteriul e tot una cu σφιγτούριον (care de fapt însemnează strâns, strâmt),[2] alții însă, provocându-se la o mărturie a vestitului cărturar grec Korais, numesc „sficturion" acel μάλλινον ἐπανωφόριον (pardesiu de lână), pe care greco-romanii îl purtau pe deasupra,[3] alții în fine îl aseamănă cu hlamida sau chiar cu ὑποκάμισον βράκα (cămăși și pantaloni în acelaș timp).[4] In orce caz, deși terminologia timpului e foarte încurcată și multe cuvinte și-au schimbat sensul lor, totuși se poate conchide că vechea tunică interioară (sau χιτὼν cum o numeau Grecii) s'a transmis și în epoca bizantină, fie sub numele de anteriu, fie sub alt nume.[5] Materialul ce ni-l furnizează icoanele vechi, referatele contimporane și studiile speciale duc la această concluzie.

Peste anteriul acesta purtau vechiul ἱμάτιον sau dalmatica transformată, pe care acum — în epoca bizantină și până în sec. XVIII-lea — o numeau κολόβιον sau καββάδιον. Koloviul era de două feluri: *a)* βραχὺ κολόβιον (scurt) cu mâneci scurte, care a trecut până azi într'un fel de surtuc, pardesiu mai scurt, numit κοντὸς și *b)* ποδήρες κολόβιον (lung până la picioare), care avea mâneci lungi și largi și care s'a numit încă din epoca bizantină ῥάσον (ξυρισμένον-ras, fără păr, fără blană).[6] Koloviul acesta îl purtau mai ales monahii, dar sub numirea de giubea, nume care designează aceeaș haină lungă și largă, cu mâneci mari, se purta foarte mult de laici până pela jum. secolului trecut.[7] Trebue observat

---

[1] F. Kukulès: Recenzia studiului citat al lui G. Sotiriu în rev. „Λαογραφία" din 1921, pag. 248 notă.

[2] Sotiriu o. c. 360, 454.

[3] Kukulès o. c. 256.

[4] Kukulès ibidem.

[5] Intr'o conferință despre viața monahilor greci în sec. XII, publ. într'o broșură în Atena 1920 sub titlul: Ἐκ τοῦ βίου τῶν Βυζαντίνων (din viața Bizantinilor) pag. 62, Kukulès o numește ἐπικάμισον (cămașă).

[6] Sotiriu o. c. 454.

[7] Ibidem și Bernardakis: Despre îmbrăcăminte, în grec., Atena 1906, pag. 177.

că terminologia aceasta nu este exactă atunci când vorbeşte de pildă despre rasă. Unii o pun ca haină de dinăuntru, alţii ca pardesiu deschis în faţă, unit numai printr'un nasture sau doi la gât şi cu mâneci largi, aşa cum se obişnueşte la episcopii noştri sau prin Bucovina sau, în fine, la călugării cu stimă mare. Schimbarea aceasta a survenit, se crede, prin sec. XVIII-lea, atunci când episcopii au împrumutat dela Turci caftanul, paltonul larg pe care-l purtau în deosebi nobilii şi judecătorii poporului turcesc.

In legătură cu introducerea caftanului ca privelegiu pentru arhierei avem ştiri mai precise contimporane dela mitropolitul Ignatie de Ungrovlahia care relatează pela 1815 pentru primadată despre „căftănirea" patriarhului şi a arhiereilor în genere. Acest Ignatie, de loc din Grecia insulară, din Lesbos (Mitilene de azi), fost mitropolit de Naupacte şi Arta între 1794 şi 1809,[1] a fost numit între 1810—12 de către sinodul bisericii ruseşti ca mitropolit al Ungrovlahiei, unde a sprijinit cultura şi mişcarea grecilor din Diaspora (e socotit de prof. Stefanidis ca un mare mecenat pentru Români).[2] Fiind om cult, a scris o polemică de vre-o 80 pag. întitulată: „Ἀπολογία ἱστορικὴ καὶ κριτικὴ ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ κλήρου τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας κατὰ τῶν συκοφαντιῶν τοῦ Νεοφύτου Δούκα" (adică apologie istorică şi critică în favorul clerului Bisericii răsăritene faţă de calomniile lui Neofit Duca, Viena 1815 şi pusă sub pseudonimul Ciril K., cu adausul: ca să ia cunoştinţă connaţionalii noştri... Cartea însaş ne pare rău că n'am găsit-o, căci am fi dat o traducere a ei, deaceea vom cita numai părţi din studiul citat al mitropolitului Papadopulos).

Vorbind de înscăunarea patriarhului, Ignatie spune că sosit în faţa marelui Vizir, ierarhul e îmbrăcat în caftanul cel larg al judecătorilor turci şi aceasta pe drept, căci fiind şi arhiereul un judecător şi arhonte al credincioşilor, ce altă haină ar fi putut îmbrăca pentru a avea autoritate în faţa poporului decât tocmai haina judecătorilor, mai ales că poporul era obişnuit de mult cu această haină a stăpânirii.[3]

---

[1] Vezi confer. comemorativă a prof. de ist. bis. la fac. teol. Atena V. Stefanidis: Ignatie de Ungrovlahia, Atena, 30 Ian. 1934, pag. 4, 7.

[2] Stefanidis o. c. 8.

[3] Hr. Papadopulos, rev. citată, titlul: Carte de 100 ani (1815—1915) pag. 291, 293.

Ceeace face greutăți interpretării acestei scrisori (și pentru care lucru Turcii și susțin că și caftanul și anteriul și giubeaua erau din vechime tot turcești) este afirmația lui Ignatie, că poporul credincios era obicinuit cu această haină. Să fie această haină rasa sau giubeaua sau chiar binesi pe care-l purtau fanarioții și care seamănă foarte mult cu caftanul, sau să fie însuși caftanul? Cercetătorii cred că e vorba nu de caftanul care s'a dat numai la finea sec. XVII ca un semn de favoare ierarhilor, ci de hainele curat clericale cu mult mai vechi, pe care ni le înfățișează fotografii și icoane în Euhologiul lui Goar (sec. XVI),[1] în tabelele patriarhale ale lui N. Ghedeon,[2] în memoriile scriitorilor străini ca I. M. Heineccius (1711) și I. Elssner[3] (1737), cari ne spun cu toții că aceste haine erau deosebite de caftan prin încinsura ce-o aveau, prin camilavca ce-o purtau la fel cu haina, prin aceea că nu le îmbumbau la gât totdeauna.[4] Dealtfel Turcii înșiși reglementaseră pentru creștini ce fel de haină să poarte[5] cum se vede și din enciclica patr. Constantinopolei Teodosiu II-lea (1772) publicată de T. P. Volidis în rev. „παναθηναια“ a. V, fasc. 105 pag. 23—4, unde se spune că în săptămâna luminată clericii să nu poarte chiar așa luxoase haine ca laicii turci, ci să-și aducă aminte să țină cu asprime legile date în privința portului și anume „îmbrăcăminte simplă și închisă“.[6]

Așa încât conchidem, că rasa nu poate să fie de origine turcească, din caftan, acesta fiind doar un tardiv semn de distincție pentru arhierei, pe când rasa e mai veche, descinzând din vechile haine greco-romane tunica și pallium (χιτὼν și ἱμάτιον) cu conformația dalmaticei filosofice și trecând prin epoca bizantină, prin koloviu (κολόβιον βραχύ și ποδῆρες), apoi κοντὸς, ράσον, giubea, καββάδιον etc. pentruca să o vedem, mai ales în provinciile mai depărtate de Constantinpol, pă-

---

[1] Sotiriu o. c. 458.

[2] Bernadakis o. c. 180.

[3] T. P. Volidis: art. „Haina clericilor in Turcia" in ziarul „Ἐκκλησιαστικὸν βῆμα“ (Tribuna bisericească) Nr. 30 și 31, 1935.

[4] F. Kukules: Din viața biz. 62 și darea de seamă cit. 253.

[5] Sotiriu o. c. 459, P. Kontogiani: „Grecii sub puterile protectoare" rev. Ἀθηνᾶ, 1917, pag. 32 urm.

[6] Volidis o. c. in „Εκκλ. βῆμα“ 31.

strându-se până în secolul XVIII, când începe să se impună general,[1] cum vom vedea mai jos.

Acum, dupăcum am văzut mai sus, clericii purtau din vechime aceeaş haină ca şi laicii, sau aproape aceeaş. Deja în sec. XII observă Eustaţiu, mitropolitul Tesalonicului, că nu era ceva curios sau neobicinuit să poarte un cleric haine nepotrivite, (laice) sau baston, sau să se plimbe noaptea, numai că nimeni văzându-i astfel nu-l laudă.[2] Dar încă cu mult înainte, la finea sec. IV sf. Ioan Chrisostom mustra pe credincioşi în omiliile sale că poartă haine siriace de mătasă şi chiar preoţii se îmbracă luxos ca laicii.[3] Şi fiindcă aceste haine siriace umpluseră Bizanţul (mai ales de când Iustinian a înfiinţat fabrica de lângă băile lui Zeuxippos),[4] au început şi clericii să se îmbrace, după laici, în haine de diferite culori. Canonistul Zonara (prima jum. a sec. XII) comentând canonul XXVII al sin. V—VI-lea (trullan 691), zice că nu vede pe cei dedicaţi lui Dumnezeu purtând o haină anumită şi obicinuită, ci de mai multe feluri, mai ales deschisă, în culori strălucitoare de stofă luxoasă, sau purtând uneori chiar haine militare şi aşa merg pe străzi.[5]

N'au lipsit nici pedepsele pentru a combate acest lux în îmbrăcăminte şi culorile prea strigătoare. Insuşi canonul 27 al sin. V—VI prevede pentru cei cari merg prin oraş şi pe străzi în haine prea deschise şi nu în cele ce li se cade unor preoţi dedicaţi lui Dumnezeu, afurisenie pe câte-o săptămână.[6] Fiindcă ce se întâmplase? Din koloviu ei fac un κολόβιον χρυσόπαστος (îl auresc peste tot) sau îl schimbă în συρματεϊνὸς βότρυς (cusături de mătasă peste tot cu diferite figuri: insecte, păsări...).[7] E drept că acestea erau scumpe şi nu oricine şi le putea procura, dar nu trebue să uităm că eleganţa dela curtea bizantină cerea lucrul acesta. Deaceea e şi greu să urmăreşti diferitele performanţe pe cari le-au

[1] Sotiriu o. c. 453; Veis art. citat. Wetzer-Welte: Kirchenlexikon, art. Kleider XII 751 etc.

[2] Ralli şi Potli: Sintagma sf. şi Dumnezeeştilor canoane (în grec.) Atena 1852, V, 385.

[3] Migne, P. gr. 62, 251 (omil. IX la Filipeni).

[4] Sotiriu o. c. 245 urm. S. Runciman: La civilisation byzantine (330—1453). trad. din engl. E. Levy, Paris, Payot, 1934, pag. 196.

[5] Ralli-Potli: Sintagma II, 364.

[6] Ralli-Potli II 364.

[7] Sotiriu o. c. 361.

luat cu timpul hainele preoţeşti şi chiar laice în genere, dat fiind capriciul modei care le schimba repede. Fondul însă, haina lungă şi largă şi de obiceiu din coloare mai puţin strigătoare (alb, negru, suriu, violet închis, etc.) a rămas, pentru a cadra mai bine cu demnitatea şi semnificaţia misiunii preoteşti.[1] Excepţiile de culori excentrice vor fi fost puţine. Mărturiile pe cari le avem (şi care se vor mai afla cu timpul) ne îndreptăţesc la aceasta.

Despre culoarea albă ca obicinuită la hainele preoţeşti avem celebra mărturie din sec. XII-lea a aceluiaş Eustaţiu, mitropolitul de Tesalonic, care relatează[2] că venind la Constantinopol patriarhul Elevteriu de Alexandria, însoţit de mulţi clerici îmbrăcaţi în diferite culori (πολύχρωμοι), între ei fiind unii şi călugări, atenţia tuturora a fost atrasă de un diacon înalt, negru la faţă, îmbrăcat într'o haină albă care strălucea ca lumina soarelui şi care se purta ca şi hainele greceşti (ἰθαγενεῖ τρόπῳ). Reflectând, Eustaţiu îl aseamănă cu un „crin al câmpului". Iar deja în sec. V povesteşte istoricul Socrat, că fiind întrebat episcopul novaţian Sisiniu de unii clerici din jurul lui Arsaciu, patriarhul Constantinopolei, că unde stă scris ca preotul să îmbrace haină albă, acesta ar fi răspuns cu o contra întrebare: unde stă scris să poarte haină neagră? Şi apoi continuă Sisiniu spunând că şi lui Solomon îi plăceau hainele albe (Eccl. IX, 8), iar Mântuitorul toată viaţa a purtat haină albă şi îndeosebi pe muntele Transfigurării îi străluceau hainele ca zăpada (Mat. XVII)[3] ca s'arate idealul nostru; şi Moisi şi Ilie tot în astfel de haine i s'au arătat Lui.

Cât despre culoarea surie, gris (φαιὸν), avem mărturiile amintite atunci când a fost vorba de haina filosofilor şi a preotului filosof Heracla, care avea această culoare.[4] Afară de aceasta, scriitorul bizantin Mihail Acominatul (sec. XII) scriind egumenului Mân. Studion îl întreabă pe un cleric: oare nu şi el aceeaş haină (palton preoţesc) surie o poartă (φαιὸν τριβώνιον).[5] Era naturală această culoare, fiind simbolul temperanţei şi înţelepciunii.[6]

1 Bernarkadis o. c. 205, 225, 23?.
2 Migne, P. gr. CXXXV, 816.
3 Migne, P. gr. LXVII, 728— 9.
4 N. Vels art. cit.
5 S. Lambru: Operele lui M. Acominatul, la Kuculès o. c. 251.
6 P. Kontogiani o. c. 33; Bernardakis o. c. 230 urm.

Episcopii în deosebi şi patriarhii, care au primit mai târziu privilejul de a purta caftan, puteau purta şi haine de culoare violetă închisă sau liliachie închisă, sau uneori chiar verde închis, cum se vede din decretele date de turci în privinţa hainelor de purtat.[1]

Mai mult însă, şi mai ales în jurul Bizanţului şi al centrelor călugăreşti, a început să se impună culoarea neagră, dupăcum se poate vedea acest lucru din materialul iconografic şi din referatele ce ni s'au păstrat.[2] Încă în secolul IV retorul-filosof Libaniu numeşte, în apologiile sale către împăratul Teodosie I, pe preoţi „μελανειμονοῦντες"[3] (adică îmbrăcaţi în negru, în haine de doliu) poate tocmai pentru seriositatea ce exprima această culoare şi pentru simbolizarea principiului rău contra căruia trebue să lupte preoţii prin ajutoarele sfintelor Taine. Monahii îndeosebi aveau haină neagră. De aceea acelaş Eustaţiu de Tesalonic într'o scrisoare le explică monahilor, că nu poartă haină neagră (ἱερὸν μέλαν φόρημα) pentru altceva, ci pentruca să lupte pentru eliberarea lor şi a lumii de sub tirănia diavolului.[4] Iar în alt loc[5] spune că „nu numai culoarea neagră face pe călugăr"...

Scoţând din cele de pân'acum o concluzie, putem spune că haina clericală nu se deosebia de loc până în secolul al XVII-lea, decât doar în privinţa culoarei care varia între negru şi alb, sau în orice caz era de culoare mai închisă. Doar haina monahală singură era uniformă, dupăcum hotărâse aceasta încă sf. Vasile,[6] dar şi aceasta era uneori albă, cum am văzut în descrierea pe care a făcut-o Eustaţiu suitei patr. de Alexandria, Eleuteriu. De cele mai multeori era însă neagră. Ea se asemăna mult cu giubeana sau cu haina mai largă a clerului de mir şi a laicilor, de aceea scriitorul Cedren vorbeşte despre Roman II, fiul împăratului (mort deja atunci) Constantin VII Porfirogenetul, că îmbrăcase haina monahală, dar că pe loc o schimbă cu cea laică, ceeace dovedeşte că interior aceste

[1] P. Kontogiani o. c. 33; Bernardakis o. c. 230 urm.
[2] Sotiriu o. c. 459 şi urm.
[3] Libaniuswerke ed. Keiske, III, 164 la Sotiriu o. c. 244.
[4] Migne, P. gr. CXXXV, 812.
[5] Migne, P. gr. CXXXV, 814–815.
[6] Ignatie din Ungrovlahia, polemica citată la Chr. Papadopol o. c. pag. 292.

haine (rasa) nu difereau, ci doar în exterior.[1] Acelaş lucru îl spune şi Eustaţie[2] şi autorul Poemelor Prodromice.[3]

Ca să se impună însă ca normă generală, nu s'a impus încă multă vreme. Încercările pe care le fac unele canoane, de pildă al 27 al sin. V—VI-lea (clericii să nu poarte haine deschise)[4] sau al 16 dela sin. VII-lea ecumenic (787) (episcopii şi clericii cari poartă haine strălucitoare şi pompoase să fie îndreptaţi... căci omul bisericii (clericul) din vechime era obiceiul să se îmbrace in haine modeste şi decente... iar nu în haine de stofă siriacă de diferite culori, sau pardesiu în diferite culori[5] — n'au putut să impună o haină „tip" pentru toţi. Nici interzicerea de către patriarhul Luca Hrisoverghi (a. 1157) ca diaconii sau preoţii cari îmbracă feloane şi stihare să nu se mai amestece cu doctorii „îmbrăcaţi în haine lumeşti ca şi laicii", dupăcum observă Balsamon când comentează can. 16 al sinodului din Cartagena,[6] prin urmare nici aceste încercări şi nici altele cari vor mai fi fost, n'au putut întroduce uniforma (croiala şi culoarea) în rândurile clericilor. Intrase atât de mult în rândurile preoţilor obiceiul de a se îmbrăca la fel cu laicii şi după obiceiul locului, încât într'o vreme au adoptat — cel puţin clerul de mir — hainele laice apusene — fustanela, rochia — pe care mai târziu numai femeile o vor purta. In Grecia, mai ales în sec. XVIII-lea se introduc pantalonii şi fesul, pe cari Ignatie de Ungrovlahia le consideră (la 1815) de „naţionale" (ἐθνικὰ ἐνδύματα)[7] şi se pare că şi la noi, în Principate, tot aşa s'a întâmplat, încă poate mai demult, căci o mulţime de preoţi — cel puţin în Ardeal — până spre sfârşitul secolului trecut, se îmbrăcau în pantaloni şi în haine ca şi laicii.[8] In felul acesta se prezentau pe vremuri — sub influenţa popoarelor protectoare (Ruşii) şi a schimbului de industrii cu apusul — preoţii, aproape imposibil de a fi

[1] Migne, Patr. gr., CXXII 2, 73.
[2] Migne Patr. gr. CXXXV, 826.
[3] Hess ling-Pernot: Poèmes Prodromiques, IV, 440 la Kuculès o. c. 252.
[4] Ralli-Potli: Sintagma III, 364.
[5] Ralli-Potli: Sintagma III, 622—3.
[6] Ralli-Potli: Sintagma III, 344—5.
[7] La Hris. Papadopol: o. c. 292.
[6] Nu am la îndemână izvoare româneşti, deşi ar fi interesant de urmărit haina clericală comparativ. Poate voi face-o altădată.

deosebiţi de fruntaşii laici. Aşa de pildă, istoricul Kamburoglu dă[1] chipul unui arhonte atenian de pe la 1789 îmbrăcat în anteriu şi giubea, ba având şi în cap o pălărie rotundă, exact de formaţia camilavcei călugăreşti.

Prima mişcare ce se cunoaşte, pentru impunerea rasei sau a hainei clericale uniforme este cea amintită de Ignatie de Ungrovlahia. Ce se întâmplase? Văzând eventualele certuri sau neînţelegeri pe chestiunea diferenţei de îmbrăcăminte preoţească, dascălul de elineşte din Bucureşti şi care avea legături strânse cu Grecii din Sibiu (mitr. Papadopol zice că era arhimandrit)[2] a compus în Ermanopolis (Hermannstadt=Sibiu) o carte pe care o publică în 1815 la Viena, adresându-se prin ea patriarhului Constantinopolei Ciril VI (1813—18), ca să uniformizeze haina clericală întroducând la toţi haina monahală. De această scrisoare se sesizează Ignatie, care atunci se afla prin Viena sau prin Pisa şi răspunse în acelaş an prin cartea pe care am amintit-o mai sus.

„Încercând acest îndrăsneţ inovator (τολμιρὸς καινοτομητὴς), zice[3] Ignatie despre Neofit Duca, a se gândi la o reformă (μεταῤῥύθἰσις) la capitolul „îmbrăcăminte" (înainte vorbise de caftan), vrea acum să îmbrace şi pe arhierei şi preoţi cu hainele monahilor. Şi de ce? Pentrucă ar fi un obiceiu vechiu în Biserică? Fiindcă în primele veacuri, Africanul, Egipteanul şi Romanul n'au avut o asemenea îmbrăcăminte, ci fiecare purta haina locului unde se afla (...ἀλλ 'ἕκαστος ἐφόρει ἐκεῖνο τοῦ τόπου του). Numai înlăuntrul bisericii hainele şi odăjdiile au fost şi sunt la fel şi numai acestea ne deosebesc şi ne unesc pe noi tagma preoţească. Monahii, fiindcă trăesc în una şi aceeaş regiune şi duc o viaţă în „chinovie" (în comun), trebue să poarte o haină la fel, dupăcum a fixat acest lucru şi întemeietorul tagmei lor. Dar arhiereii şi preoţii împrăştiaţi în diferite părţi trebue să aibă îmbrăcămintea naţională, a locului unde stau sau cel puţin una care să nu fie neobicinuită acolo". Aşa şi stau lucrurile în multe eparhii din Răsărit, de pildă în Rusia, unde cu multă austeritate se ţine la obiceiurile şi la rânduielile vechi

[1] N. Kamburoglu: Istoria Atenienilor, Atena, 1898, III, 12.
[2] Hris. Papadopulos o. c. 289.
[3] Hris. Papadopulos o. c. 292.

şi totuşi se permite preoţilor să-şi radă barba şi să se îmbrace ca laicii din locurile unde se află.

Precum am văzut mai sus această îmbrăcăminte „ca a locului" este pentru Ignatie pantalonii şi hainele laice europene de azi, plus fesul. Insă fie din cauza rolului extraordinar de mare pe care l-au avut monahii în viaţa spirituală a ţărilor balcanice, fie din cauza impunerii ierarhului, care voia să aibă sub jurisdicţia sa un cler îmbrăcat uniform, haina clericală a început încetul cu încetul să se impună încă de pe la jum. sec. XVIII, iar în sec. XIX cel puţin în Grecia era generalizată aproape deplin.

Nu se ştie cât timp va fi durat epoca de deosebire între clerul secular şi cel regular. In orice caz însă mult n'a durat, fiindcă în timpul revoluţiei deja oameni fruntaşi, laici şi clerici (călugări chiar) îi vedem la fel îmbrăcaţi. Aşa erau Gazis, Duca, Farmakide, Iconomos, etc.[1] cari toţi purtau anteriu şi rasă, exact ca şi clericii de azi. Ori odatăce s'a impus atâta, haina clericală a devenit, cel puţin în Grecia, „canon" pentru ceice primesc hirotonia.

Trăgând o concluzie generală din cele de până acum, vom spune că haina clericală de azi îşi are originea îndepărtată în dalmatica romană, dar că în decursul veacurilor a suferit mai ales în epoca bizantină o mulţime de schimbări şi ca formă şi în privinţa coloarei, şi tot aşa şi în secolul XVIII când s'a păstrat doar la ierarhii superiori şi la monahi, pentruca în sfârşit în veacul al XIX-lea să se impună ca haină generală preoţească. De aceea măsura arbitrară a Turcilor pentru abolirea rasei la preoţii creştini din Asia a stârnit patimi adânci. Pentrucă, dacă prin această măsură haină nu se atinge dogma creştină — cum cred unii clerici — prin oprirea ei se dă scandelă creştinului în ochii căruia haina a căpătat o valoare aproape simbolică, mai ales când pentru ea s'a vărsat şi sânge.

Atena, Iunie 1935. T. BODOGAE

[1] Sotiriu o. c. 550.

TINERETUL ŞI CATEHETUL

de Prof. O. DRAGOŞ

M'am gândit să scriu acest articol, dupăce de mult a încetat şi cel din urmă ecou al discuţiilor ivite cu prilejul chestiunii reducerii orelor de religie în şcoli pentru a se face loc filosofiei sau altor discipline în programa analitică a şcoalelor secundare.

De sigur, catehetului îi trebue timp îndelungat ca să poată răscoli şi întări în sufletele tinerilor predispoziţia religiosităţii, dar posibilitatea educaţiei religioase nu depinde numai de timpul de care dispune catehetul pentru a preda religia, ci şi de personalitatea lui şi de felul cum ştie să vorbească sufletelor, cu alte cuvinte de procedeul lui.

Felul cum s'a predat până acum religia în şcoală, a lăsat mult de dorit. Ora de religie în cele mai multe şcoli era o oră de monotonie, de lipsă de interes şi de plictiseală. De altfel această tristă constatare s'a făcut şi în alte ţări.

Intrebarea firească este: care poate fi pricina acestui fapt? Cred că niciunul dintre cetitori nu va arunca vina pe obiectul religiei; unii vor învinovăţi pe elevi, dar prea puţini se vor gândi la catehet şi de multeori mai ales acesta poartă vina celor constatate mai sus.

Cred că până acum activitatea desfăşurată de profesorul de religie a constat mai mult într'o operă de cultură informativă şi prea puţin într'una de cultură formativă. In ora de religie s'a făcut mai mult instrucţie religioasă şi mult prea puţin educaţie religioasă. Profesorul de religie nu făcea altceva decât imita pe cel de geologie, de fizică, de chimie sau pe cel de ştiinţe naturale, adecă transmitea şi el un quantum cât mai mare de cunoştinţe conform programei analitice. El îşi considera chemarea îndeplinită şi se putea felicita când putea să constate, că bravii lui elevi au fost în stare să reproducă mai mult sau mai puţin fidel materia predată. Elevii, aşadar, erau obligaţi să înveţe, mai bine zis să memorizeze în chip mecanic şi forţat cantitatea de cuno-

ştinţe şi de formule moarte, compendiul de definiţii. Pentru a fi clasificaţi cu nota cea mai bună la religie nu le trebuia decât o memorie straşnică. In cazul cel mai bun grija profesorului de religie era să-i facă pe tineri să pătrundă cât mai adânc în adevărurile Evangheliei, să le mijlocească cunoştinţe religioase cât mai sigure şi mai clare. Parc'ar fi voit să facă din elevi nişte teologi erudiţi. El uita că scopul ultim al activităţii sale didactice nu putea fi viitorul teolog, ci omul religios, capabil să ducă o viaţă religioasă. Or, viaţa religioasă nu se poate aprinde prin buchea moartă a cărţii, văpaia religioasă nu ia naştere prin cuvântul spus de oricine, ci prin puterea unei personalităţi religioase, care chiar dacă nu este întru totul întruparea idealului de viaţă creştin, se strădueşte în măsura posibilului să-şi conformeze acţiunile concepţiei de viaţă creştină. Numai atunci va fi în stare profesorul de religie să însufleţească pe elevi şi să le încălzească sufletul, când el însuşi va fi convins pe deplin de adevărul celor spuse de el, altcum ei vor simţi rolul fals, pe care-l joacă şi inimile lor vor rămâne reci.

Negreşit, el poate să ajungă în situaţia de a cere dela auditorii lui lucruri pe care el însuşi nu le-a putut îndeplini încă. Ei bine, acest fapt nu-i va putea diminua autoritatea sa de educator decât atunci când va avea în faţa elevilor o atitudine de fariseu, care se simte ridicat în al şaptelea cer, iar pe elevi îi tratează fără nici o consideraţie şi fără nici o îngăduinţă. Nimic nu poate fi mai dezastruos pentru sufletele sensibile şi gingaşe ale elevilor cari ar vrea să se înalţe la înţelegerea şi apoi la realizarea unei noi vieţi, decât o atitudine de judecător aspru şi fără suflet a unui catehet. Nici un profesor nu are nevoie de mai mult tact pedagogic, precauţie şi fineţe în raporturile lui cu elevii ca profesorul de religie. El trebue să fie foarte amabil şi binevoitor şi să nu fie prea exigent, dar nici prea indulgent.

Pentru a şti ce trebue să ceară elevilor şi pentru a reuşi să-i facă să se convingă de frumseţea vieţii religioase, el trebue să cunoască bine mai întâiu sufletul unui tânăr cu toate interesele şi nevoile lui sufleteşti specifice. Tânărul are nevoie de alt limbaj decât copilul sau decât bătrânul. Teologul care nu cunoaşte viaţa interioară a tânărului, cu mentalitatea lui, cu simţămintele lui, cu conflictele lui sufle-

teşti, în sfârşit cu dorinţele şi interesele lui deosebite, aruncă sămânţa preţioasă într'un pământ pietros. Dacă pedagogul american Stanley Hall zice că şi pentru a preda bine latina, nu este suficient să cunoaştem numai latina, ci mai înainte de toate trebue să cunoaştem pe tânăr; apoi cu cât mai necesară este cunoaşterea acestuia atunci când vrem să-i comunicăm principii de viaţă, pe cari el trebue să şi le însuşească pentru a se conduce după ele! Cuvintele sfântului apostol Pavel: „Cu Iudeii am fost ca un Iudeu, ca să câştig pe Iudei. Cu cei de sub lege, m'am făcut ca unul fără de lege, ca să câştig pe ceice n'au lege. Cu cei slabi m'am făcut slab, ca pe cei slabi să-i câştig. Tuturor m'am făcut toate ca, în orice chip să mântuesc pe unii", ne arată că el n'a aruncat sămânţa până nu a studiat mai întâiu terenul şi că hrana spirituală pe care o da era acomodată felului de a fi al celorce aveau nevoe de ea. Aşa dar, dacă profesorul de religie vrea să dobândească aprobarea tineretului şi să-l determine pentru o viaţă superioară, trebue să-l cunoască şi în discuţii să pornească totdeauna dela mediul şi felul lor de viaţă.

Un mijloc foarte bun de a pătrunde adânc în viaţa intimă a tânărului, un mijloc de care nu dispune decât profesorul de religie, când este în acelaş timp şi duhovnicul elevilor, este fără îndoială spovedania. Dacă elevul a constatat că poate să aibă deplină încredere în părintele duhovnic, îi va desveli sufletul şi va destăinui lucruri pe cari altcum nu le-ar fi putut cunoaşte.

Profesorul de religie trebue să-şi dea seama de greutatea chemării lui şi să nu creadă că convertirea tinerilor la viaţa creştinească este uşoară gândindu-se numai la „anima naturaliter christiana". El trebue să lupte mai întâiu cu prejudecăţile pe cari le-a infiltrat în sufletele lor mediul social păgânizat în care trăesc şi în locul lor să pună idei creştine sănătoase, iar la urmă să caute să le formeze o concepţie creştinească de viaţă.

Dar pentru a face opera de convertire profesorul nu trebue să facă uz numai de mult întrebuinţata metodă expozitivă sau acromatică. Desigur aceasta este cea mai comodă metodă pentru profesorul care vrea să dea în scurt timp cât mai multe cunoştinţe. Dar şi mai comod e să le areţi

elevilor de unde şi până unde să înveţe din manual, dispensându-te de a le mai explica ceva. Profesorul care întrebuinţează numai metoda acromatică de obiceiu nu aşteaptă altceva dela elev decât să-i reproducă cantitatea de cunoştinţe expuse. Dacă elevul are altă convingere decât profesorul, aceasta nu-l interesează şi nu vrea să ştie de aşa ceva, el şi-a făcut doar datoria în ce priveşte programa analitică.

Dacă vrem să-l scoatem pe elev din starea de pasivitate de până acum, trebue să ne folosim cât mai mult de metoda analitică-euristică. Pentru formarea convingerilor morale-religioase convorbirile profesorului cu elevii sunt indispensabile. Convingerile puternice morale-religioase nu se pot forma în sufletul tinerilor decât atunci când profesorul i-a provocat să-şi exprime fără teamă părerile lor. Profesorul poate să facă pe tânăr să-şi refuleze părerile fără să-l convingă de subrezenia lor, dar trebue să ştie că: „Duşmanul doborât se poate din nou ridica, cel împăcat este într'adevăr învins".

Raportul care există între profesorul de religie şi tineri nu este indiferent pentru educaţia religioasă a acestora. Am accentuat mai înainte că profesorul de religie este în primul rând educator. Ei bine, pentru a putea educa pe cineva, trebue să te bucuri de iubirea şi respectul acestuia. Pentruca raportul acesta să nu se înăsprească, catehetul trebue să aplice pedepsele cu cea mai mare prudenţă. Pedepsele fizice trebuesc evitate cu desăvârşire. Dacă nu e suficientă o privire serioasă, o lămurire între patru ochi, nu vor ajuta nici măsuri mai severe pentru această vârstă. Pedepsele cari constau în arest sau în executarea unor lucrări, nu sunt bune, pentrucă răpesc elevului un timp de recreaţie necesar mai ales când elevul a fost prea ocupat. Cuvintele de dojană să nu exprime mânie, dispreţ sau răsbunare. Expresiile vulgare, ironiile, satira, batjocura face imposibilă influenţa binefăcătoare a profesorului asupra elevului. Să se evite ameninţările prea multe care nu se pot realiza. „Dacă luăm pe tineri numai drept *ceeace* sunt, îi facem mai răi; dacă îi tratăm ca şi cum ar trebui să fie, îi facem aşa cum am vrea să fie". Delictele grele nu se pot rezolva decât cu ajutorul şcoalei şi al părinţilor.

O. DRAGOŞ

MIŞCAREA LITERARĂ

Hristu Andruţos — Γενικὴ Ψυχολογία — **(Psihologia generală); Atena; 1934; Pagini: 416. Preţul pentru străinătate: o liră engleză, adică aproximativ 500 Lei.**

Obicinuit, despre oamenii mari — în afară de domeniul politic — se scrie numai dupăce mor. O fi acest lucru rezultatul discreţiei în care cei mai mulţi dintre ei — oamenii de ştiinţă în primul rând — îşi învălue viaţa de puţin sgomotoase şi durabile creaţii, o fi altceva, nu sunt eu în măsură să judec. Afirm însă un lucru: un eveniment ca cel al apariţiei unei cărţi de valoarea aceleia pe care o anunţăm aici, ne îndreptăţeşte la o mult mai călduroasă şi mai distinsă subliniere decât culegerea unei fabuloase moşii de voturi pe frontul electoral al cutăror partide încăierate pentru fericirea (citeşte: năpăstuirea!) ţării. Aceasta maicuseamă din pricină că titanul care prilejueşte scrierea acestor rânduri, e o glorie a teologiei ortodoxe contimporane — în domeniul căreia, personalitatea lui se profilează ca silueta unui munte înalt împlântat în inima unei câmpii uriaşe — şi, ceva ce valorează mult în vremurile acestea de cumplite suspiciuni şi gelozii, un om care e departe de noi, pământeşte; care, tocmai din acest simplu fapt, prezentat fără reticenţe, nu poate stârni năcaz nimănui, ci mai curând ceva din acea exaltată admiraţie ce i-o poartă toţi foştii lui elevi din Grecia şi străinătate. Până acum, modestele mele familiarizări cu vieţile oamenilor de ştiinţă şi opera lor — din timpurile mai noui, fireşte, când specialităţile sunt mai pronunţate şi s'au stabilizat oarecum — n'au găsit la nici un altul acel curios şi surprinzător mozaic de preocupări şi studii ce atacă probleme în dreapta şi'n stânga, ca la profesorul Hr. Andruţos; şi încă în stil mare şi cu o competenţă pe care autorităţile în materie departe de-a o trage la îndoială, o elogiază insistent.

De fapt, ceeace te isbeşte în primul moment, când consulţi barem lista lucrărilor tipărite de profesorul Andruţos, e abundenţa lor şi varietatea problemelor ce ţi le spovedesc ele. Iar dacă curiozitatea te împinge şi vremea te rabdă să le mai şi răsfoieşti pe'ndelete, constaţi că şi în cele mai străine de domeniul teologiei, teologul ortodox Andruţos rămâne întreg, disecă problema şi se pronunţă ca atare. Şi nu puţine sunt lucrările d-sale, de această natură. Cititorii noştri află lista lor bogată, pe care spaţiul ne-a constrâns în ultimul moment s'o lăsăm la o parte, pe coperta oricăreia din lucrările sale de dată mai recentă. Primele sale lucrări publicate, ne duc la anul 1896. Şi de-atunci, cu o impresionantă tenacitate, ne-a dat mereu câte una. Faima sa de savant prindea contururi lămurite şi creştea constant. Că a fost profesor în ţară la noi (la şcoala grecească din Galaţi), că a ajuns profesor la Facultatea de teologie din Atena,

pentruca să o părăsească curând, rămânând totuşi, de dragul studenţilor săi profesor universitar onorific şi continuând să-şi facă lecţiile cu aceeaş regularitate şi în faţa unei asistenţe ce numără aproape totdeauna câţiva mitropoliţi, rectorul şi profesori universitari, sunt lucruri cari interesează mai puţin — aici îndeosebi. Cele peste şase decenii pe cari le poartă în spinare şi'n părul aproape nins de vreme, i s'au scurs într'o singurătate desăvârşită. I-am văzut de mai multe ori cuibul de linişte prielnică studiului, unde s'a plămădit tot ce ne-a dat el, mare. E ferit de forfota acelui sgomotos „dute-vino" al Atenei: într'o staţiune climaterică revărsată ca boabele unui colier în vecinătatea muntelui Pentelic, pe nume Kifissia, cale de câţiva chilometri dela Atena. Acolo lucrează profesorul Andruţos, într'o casă de gust şi de retragere. Acolo totul îţi grăieşte despre felul cum s'a plămădit merindea furnizată de dânsul pentru mersul înainte al ştiinţei. Până şi ţinuta de-o impresionantă simplicitate a stăpânului casei, care îţi aleargă întru întimpinare, strângându-ţi mâna prieteneşte.

Teologia a înzestrat-o generos, cu lucrări faimoase. Nu numai Dogmatica şi Morala — materiile pe cari le predă la catedră, ci chiar şi altele, bunăoară Simbolica, pentru disciplina căreia Facultatea de teologie din Atena îl are titular pe profesorul şi academicianul Dr. Constantin Diovuniotis. Prima, Δογματικὴ τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, a apărut în 1907. Cealaltă Σύστημα Ἠθικῆς, în 1925; iar Συμβολική, apărea în ediţia a II-a, la 1930. Valoarea lor? Dogmatica, deşi apărută la 1907, dl prof. Dr. D. Stăniloae o putea traduce în româneşte, înainte cu abia câţiva ani, ca pe cea mai bună lucrare ortodoxă în această disciplină. Aceeaşi lucrare, a apărut, în rezumat, în limba engleză.

Cu aceeaş competenţă profesorul Andruţos a desbătut probleme de drept bisericesc. Aşa d. e. Ἐκκλησία καὶ Πολιτεία (Biserica şi Statul), Atena, 1920. Sfântul Sinod al Bisericii Eladei îl consultă cu toată încrederea în chestiunile dificile. Şi de multeori, opiniile sale sunt preferate celor formulate de specialişti. Curentul ecumenic pentru unirea bisericilor l-a sprijinit, nu participând la conferinţele ştiute, ci formulând poziţiile ortodoxiei noastre în lucrări de autoritate, ca: Τὸ κῦρος τῶν Ἀγγλικῶν χειροτονιῶν ἐξ ἐπόψεως Ὀρθοδόξου (Validitatea hirotoniilor anglicane din punct de vedere ortodox), Constantinopol, 1903 (tradusă în englezeşte) şi Αἱ βάσεις τῆς ἑνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν (Bazele unirii bisericilor) Constantinopol, 1905. Mai adăugaţi la acestea lucrările mai mărunte, prilejuite de diferite ocaziuni sărbătoreşti, conferinţe, comemorări, lucrări de polemică măruntă etc. şi apoi vă veţi întreba cu mine: cum încape atâta creaţie într'o viaţă de om? Amestecul acestui spirit în plină febră creatoare şi predestinat parcă să se mistue în studii, în disciplinele altora, nu sfârşeşte aici. După lucrările de Filosofie, Dogmatică, Morală, Drept bisericesc şi Simbolică pe cari le-a publicat, urmează Apologetica creştină, al cărei manuscris aşteaptă să se ivească de undeva — ca pentru celelalte — umilul şi iubitorul de carte mecenat, care să ia asupra sa cheltuielile de tipar. Iar în anul trecut a pus în librărie

Γενικὴ Ψυχολογία (Psihologia generală), cartea care — să mi se ierte aceasta — mi-a înlesnit, cu anunţarea ei obştei româneşti, această fugară privire asupra operei marelui şi apreciatului profesor, atât de cunoscut în cercurile cărturăreşti europene, care mai este şi un bun prietin al nostru al Românilor şi un sincer şi interesat observator al propăşirii Bisericii ortodoxe româneşti. Lucru de care am avut prilejul să mă conving, personal, de repetate ori.

Dacă singur numele autorului Psihologiei generale — consacrat prin impunătoarea listă de lucrări din cari am înşirat aşa de puţine — e o garanţie că ne aflăm în faţa a ceva bun şi — la tot cazul — între graniţele desăvârşirii aşa cum ea poate fi realizată omeneşte, apoi nu e mai puţin adevărat că opera numită nu desminte deloc faima alcătuitorului. Mărturisesc că nu prea am o bogată lectură în domeniul Psihologiei. Am luat cartea ca să mă instruesc — deocamdată. Văd în ea expunerea clară şi metodică ce uşurează mult urmărirea şi asimilarea unei probleme. Dela început autorul, prins între atâtea sisteme psihologice făurite după mai mult sau mai puţin pronunţata năzuinţă a psihologilor dornici să debuteze cu ceva nou, sau poate cu adevărul ultim în chestiunea respectivă, mărturiseşte că nu se va alătura vreunuia din ele. Va scrie o Psihologie — şi atâta tot. Psihologia, ştiinţa ei, fiind una şi singură. Sistemele psihologice, încercări uneori reuşite alteori nu, în sânul acestei ştiinţe. Şi apoi începe, cumpănit şi plin de siguranţa călătorului care ştie de unde pleacă şi unde are să ajungă, lămurind, în introducere, chestiunile subiectului şi obiectului psihologiei, izvoarele şi metodele, importanţa şi utilitatea, istoria ei, împărţirea, legătura dintre fenomenele trupeşti şi sufleteşti, sistemul nervos etc. In continuare, tratează problemele în ordinea obicinuită — dacă nu zic prea mult — chiar manualelor. Până la un loc. Unde, tratând despre voinţă, vorbeşte inzistent despre libertatea ei, despre personalitate, cugetare şi despre caracter. Trece prin manifestările vieţii sufleteşti după înfăţişările lor normale şi anormale şi vorbeşte apoi, către sfârşit, despre unitatea vieţii sufleteşti, pentruca să încheie cu sufletul în sine, teoriile metafizice despre suflet şi sediul acestuia. Partea din urmă e mai puternică. N'ar fi de prisos o analiză a ei dar... iarăşi spaţiul...!

Psihologia în genere — cartea aceasta îndeosebi — studiată sârguincios, socot că ar pune o bază din cele mai solide convingerilor despre viaţă, ale omului. Ar simţi mai lămurit, că în rândul făpturilor zidite de Dumnezeu el e aşafel construit, încât să poată împlini legea morală în întregime şi că numai urmând comandamentelor ei se poate menţine mai presus de dobitoacele date lui spre stăpânire. Mecanismul trupescului şi sufletescului, al vremelnicului şi veciniculul, temporal în unitate (psihologii zic acestei unităţi dualism psiho-fizic!) e o problemă a cărei cunoaştere condiţionează mult *desăvârşirea*. Care ară şi seamănă aici pe pământ şi despre care sufletul imaterial, deci vecinic, nemuritor mărturiseşte cu stringenţă că seceră altundeva... Sunt lucruri a căror înţelegere cartea ce-o tăiem la răboj, o uşurează.

GRIGORIE T. MARCU

K. I. Λογοθέτου: Ἡ φιλοσοφία τῶν πατέρων καὶ τοῦ μέσου αἰῶνος, 2 vol., 1930 şi 1935; 401, 938, pag. preţul: 150 şi 400 dr.

Cartea în 2 volume a profesorului de filosofia religioasă dela Univ. din Atena, d. Logothetis este o frumoasă contribuţie la studiul filosofiei sf. Părinţi. Folosind bine textul original şi o frumoasă bibliografie străină, a dat în primul volum cugetarea filosofică a părinţilor din epoca patristică, iar în al II-lea pe cea scolastică (cu studiile premergătoare, aristotelism, averoism, iudaism) şi pe cea mistică, pentruca să închee cu magistrul Ekart şi urmaşii lui. Având la fiecare mare părinte câte 3—4 capitole: teologie, cosmologie, antropologie-setoriologie, cu subîmpărţirile lor, cartea prof. Logothetis umple un loc simţit în literatura teologică şi laică deopotrivă, înşirându-se alături de patrologia prof. D. Balanos ca cele mai bune în materie, scrise în limba greacă. T. B.

In memoria lui Gh. Bogdan-Duică. Volum omagial scos de Universitatea Regele Ferdinand I din Cluj. Cartea Românească, Cluj, 1935.

Facultatea de Litere şi Filosofie din capitala Ardealului a ţinut să omagieze printr'o carte memoria eruditului său profesor care a fost Gheorghe Bogdan-Duică. Cartea cuprinde un „cuvânt înainte" al domnului Nicolae Drăgan, decanul Facultăţii, un articol al domnului profesor Sextil Puşcariu, în care acesta face biografia mult regretatului Gh. Bogdan-Duică, scoţându-i la iveală temeinica lui pregătire ştiinţifică şi pasiunea lui fără seamăn pentru cercetările istorice, şi un documentat studiu al domnului Ion Breazu, asupra lui Gheorghe Bogdan-Duică critic şi istoric literar. Acestor articole li se adaogă bibliografia cronologică a operelor eruditului academician mutat la Domnul în 1934, bibliografie alcătuită de dnii I. Breazu şi I. Crăciun, din care îşi poate face oricine o idee despre neobicinuit de prodigioasa activitate a lui.

Desigur volumul omagial al Universităţii din Cluj, în extensiunea în care a fost alcătuit nu ni-l înfăţişează pe Gheorghe Bogdan-Duică în întreaga lui mărime. In schimb el dă un preţios ajutor istoricului care va încerca vreodată să zugrăvească în întreaga ei amploare personalitatea marelui dispărut şi care va trebui să stăruiască şi asupra pasiunii lui de convertit la sfânta noastră biserică, pasiune care a umplut ultimii ani de viaţă ai celuice a fost preşedintele „Frăţiei Ortodoxe" dela Sibiu. Gestul omagial al Facultăţii de Litere dela Cluj faţă de memoria unuia dintre cei mai iluştri profesori ai săi vădeşte o înaltă frumuseţe morală.

I. G. Savin: CREŞTINISMUL ŞI VIAŢA. (Biserica şi sportul). Bucureşti 1935, pg. 36. Preţul 30 Lei.

Nu odată s'a spus că generaţia noastră suferă de mania sportivă. Sportul covârşeşte toate preocupările tineretului de azi. Care-i

atitudinea creştinismului faţă de această manie? Desigur el condamnă elementele excesive ale acestei îndeletniciri, fără să-i nege însă utilitatea atunci când ea se desfăşoară cu măsura cuvenită şi nu anulează astfel integral elanurile idealiste ale tineretului. Este teza pe care o susţine cu strălucită competinţă domnul profesor I. G. Savin în broşura „Creştinismul şi viaţa", în care şi-a adunat o serie de conferinţe rostite la Radio-Bucureşti. Prin studiul său remarcabil, prin limpezimea şi vioiciunea expunerii lui, distinsul profesor spulberă una dintre cele mai nouă erezii, după care între morala creştină şi între educaţia fizică ar exista o antinomie insolubilă, arătând că evanghelia Mântuitorului nostru Isus Hristos ierarhizează valorile şi nu le neagă. Viaţa de aci trebue trăită în lumina vieţii de dincolo, iar nu distrusă pentru aceasta. In broşura d-sale dl I. G. Savin pune la punct una dintre cele mai controversate probleme ale actualităţii.

Preot Dr. I. Zugrav: BISERICA IN FRANŢA. Cernăuţi, 1934, pg. 34. Lei 20.

In broşura de faţă autorul ne înfăţişează împrejurările prin care s'a ajuns în Franţa la separarea bisericii de stat. Judecată în lumina anumitor simptome cari şi-au făcut apariţia şi în ţara noastră, lucrarea părintelui Dr. I. Zugrav prezintă o deosebită importanţă. Ea ne arată că ceeace s'a petrecut în Franţa, nu se poate petrece în România. Pentru mai multe motive.

Adevărat că poporul francez este un popor religios. Dacă totuşi aici s'a putut produce separaţia bisericii de stat, faptul se datoreşte unei serii de împrejurări speciale Franţei şi catolicismului şi inexistente la noi. Separaţia în Franţa a fost provocată mai ales de dogma infailibilităţii papale, de tendinţa catolicismului de a domina viaţa politică şi de nota internaţională a bisericii apusene. Ortodoxia nu are nici papă, nici poftă de dominaţie lumească. In plus, ea este naţională în cel mai înalt sens al cuvântului. Nota naţională a ortodoxiei se vădeşte mai strălucit ca oriunde în istoria bisericii noastre, cu nesfârşitul pomelnic al mucenicilor legii strămoşeşti cari au fost şi cei mai devotaţi stegari ai revendicărilor noastre naţionale.

NICOLAE COLAN

CRONICĂ

CONGRESUL SOCIETAŢII BIBLICE BRITANICE. Acest congres se ţine în fiecare an în Londra, unde este stanişteа Societăţii Biblice Britanice. Dupăcum cetim în Nr. pe Iunie al revistei *The Bible in the World* (Biblia în lume), care este organul lunar al Societăţii Biblice, congresul acesta a fost la înălţimea tuturor congreselor trecute.

El s'a deschis tocmai în zilele de mare sărbătoare, pentru prăznuirea a 25 de ani dela suirea pe tron a Regelui Angliei. Societatea a luat o parte vie la această sărbătorire. Regele Gheorghe i-a mulţumit călduros. De aceea, chiar la deschiderea congresului, îndată după cântarea de începere, prezidentul, Vicontele Wolmer, a cetit telegrama Regelui, de cuprinsul următor:

„Binevoiţi a arăta membrilor Societăţii Biblice Britanice şi străine, adunaţi la Congresul lor anual, sincerele mulţumiri ale Regelui şi Reginei, pentru inimoasele lor cuvinte de urări, trimise Maiestăţilor lor, cu prilejul împlinirii a 25 de ani dela suirea Maiestăţilor Lor pe tron. Regele recunoaşte minunata lucrare a Societăţii şi-i doreşte neîncetată izbândă în lucrul ei".

Au fost 5 vorbitori. După cetirea telegramei Regelui, Preotul Arthur R. Wilkinson a cetit psalmul 100, apoi a rostit o rugăciune şi a făcut deosebita urare ca, în sfârşit, porţile Rusiei să se deschidă, pentruca Sf. Scriptură să poată pătrunde iar, neîmpedecată, în sânul ei.

Cel dintât a luat cuvântul preotul *Iohn R. Temple*. Inaintând raportul anual, a spus că, în timpul celor 25 de ani de domnie ai Regelui, multe tronuri au căzut, dar tronul Angliei a rămas în picioare, tare şi neclintit, într'o lume care a trecut prin atâtea schimbări. A pomenit de mersul spornic al Societăţii Biblice în vremea celor 25 de ani de domnie. „Acum 25 de ani, a spus, numărul traducerilor întocmite de Societate a fost de 424. Anul acesta totalul lor s'a suit la 692, adică 268 de limbi s'au adăogat, în care, până acum 25 de ani, încă nu se afla turnat cuvântul lui Dumnezeu".

Dela 1910 până acum, s'au tipărit nu mai puţin de 242.000.000 de Biblii sau părţi din ea. La traducerea Bibliei în felurítele limbi, au lucrat o mulţime de bărbaţi şi femei din cei mai aleşi, din toate neamurile. O oaste întreagă de răspânditori ai Bibliei au împrăştiat-o în toate laturile pământului.

Mărginindu-se apoi la anul încheiat, preotul Temple a spus că el a însemnat alţi paşi înainte în fapta de răspândire a Bibliei şi l-a numit unul din cei mai rodnici în viaţa Societăţii. In adevăr, 14 limbi nouă au fost adăogate la limbile în care s'a turnat cuvântul

lui Dumnezeu. 14 pâlcuri de oameni au auzit întâia oară cuvântul sfânt în limba lor.

Aproape 11.000.000 (10.970.609) au fost exemplarele de Biblie sau părţi din ea, care s'au tipărit în curgerea anului trecut. Au fost cu 37.000 mai multe ca anul 1933—34.

Ce strivitor număr, când ne gândim la 11.000.000 de cărţi! Ce semănătură măreaţă peste tot pământul! Cât de departe în urmă rămân toate celelalte cărţi faţă de Biblie! Şi cum oamenii cei mai din urmă sunt cuprinşi de o neaşteptată sete de a avea în limba lor cuvântul lui Dumnezeu!

Acelaş preot Temple a povestit că, în valea Amazonului, un lucrător dorea foarte mult să aibă un Noul Testament. Neavând cu ce plăti, a dat un şarpe cu 4 picioare (o raritate!) şi astfel a căpătat iubita carte.

Principiul Societăţii este ca, pe cât se poate, să nu dea Bibliile fără plată. Dar dacă oamenii nu au bani, plătesc cum pot. Vânzătorul de Biblii din valea Amazonului a căpătat într'o zi ca preţ pentru cărţile vândute, 2 maimuţe, 7 papagali, 4 raţe, sute de pui, iar între acestea şi şarpele pomenit.

Ce chip original de desfacere a Sfintei Cărţi! Dar şi cât de felurite împrejurările în care ea e desfăcută! Vânzătorul de Biblii are barcă cu motor şi cu ea străbate întinsele ape ale Amazonului şi a afluenţilor lui.

Mai încolo, preotul Temple a spus cum a mers cu Biblia în alte ţări: Germania, Spania, China şi Japonia. Cu toată mişcarea pentru descreştinarea Germaniei, tot s'au putut desface în sânul ei 153.000 de exemplare în anul trecut. E cu 19.000 mai multe ca în anul 1933—34. Aceasta înseamnă foarte mult, când ne gândim că Germania era doar împănată de Biblii şi că are şi societăţile ei proprii pentru tipărirea Bibliei.

Şi Spania este o ţară în care s'a lucrat pentru înstrăinarea ei de Dumnezeu. Cu toate acestea şi în sânul ei răspândirea de Biblii în anul trecut a fost cu 14.000 mai mare ca în alţi ani. Organele de frunte ale Societăţii s'au dus la faţa locului să vadă cum stau lucrurile în Spania cu răspândirea Bibliei. Au descoperit că, în 11.000 de sate, de 7 ani şi mai mulţi nu călcase picior de vânzător al Bibliei. Numărul vânzătorilor fusese micşorat, pentru iconomie. Trebuia adusă îndreptarea. Dar de unde bani?

Mari sunt tainele mânii lui Dumnezeu. Când nu se aşteptau, iată un dar negândit. Cineva scrie că soţia lui vrea să facă un dar Societăţii Biblice, întru pomenirea unui bătrân prieten. A adăogat însă că nu vrea să dea darul pentru o întrebuinţare generală, ci pentru o ţintă anumită. Societatea a răspuns că grija ei este de a-şi înteţi lucrul în Spania şi în Japonia. Atunci a primit un dar de 2000 de lire englezeşti, de cheltuit: 1500 de lire pentru Spania şi 500 pentru Japonia. Acesta însă e un frumos dar, fiindcă 2000 de lire, în bani româneşti, înseamnă 12.000.000 de Lei.

In China, răspândirea Bibliei a fost cu aproape 400.000 (394.000) mai mare anul acesta ca anul trecut. In total, s'au răspândit în acea ţară 4.296.495 de Biblii sau bucăţi din ea. Dar raportul adaogă că asta nu s'a înfăptuit fără o grea cheltuială de bani şi de vieţi. In adevăr, vânzarea de Biblii în acea ţară nu e lucru uşor. Oamenii nu stau la prăvălie să vândă, ci umblă cu geanta cu cărţi din loc în loc. Unul din vânzătorii din China nu s'a mai întors. A căzut în mâna cetei Roşilor şi n'a mai găsit milă.

Trecând la partea bănească, preotul Temple a spus că societatea cheltuieşte câte 1000 de lire pe zi (600.000 de Lei) pentru lucrul ei. Venitul din anul trecut a fost de 366.782 de lire, iar cheltuiala de 364.100.

Cuvântarea prezidentului, care a urmat după a secretarului Temple, nu s'a mai oprit la cifre, dar a fost străbătută de cel mai înalt înţeles pentru Biblie şi creştinătate. El a spus că nu vede ce altă lucrare ar fi pe lume mai măreaţă decât cea a Societăţii Biblice. Pe când atâţia îşi risipesc silinţele în lucruri fără însemnătate şi trecătoare, chiar dacă, omeneşte vorbind, şi acelea sunt socotite lucruri mari, totuşi nimic nu poate sta alăturea de marea lucrare, de a aduce tuturor de pe întinsul pământului, adevărul despre Dumnezeu şi Domnul nostru Isus Hristos. Dacă lucrarea Bibliei a fost deseori împedecată, a fost din pricina neunirii creştinilor. Un nou înţeles al unităţii însă ne străbate azi. Creştinismul este ameninţat de păgânism, nu numai în Germania, iar Societatea Biblică este unealtă a lucrului creştinesc împotriva păgânismului nou.

Cuvântarea prizidentului Wolmer este atât de miezoasă şi de frumoasă, încât ar merita dată în întregime pe româneşte.

Cu mult mai mişcătoare este cuvântarea misionarului *A. B. Lloyd,* care a lucrat în Africa. Atât de puternice sunt cuvintele lui despre lucrul printre piticii din Africa Centrală, atât de viu ne arată ele puterea propoveduirii creştineşti printre cei mai din urmă oameni, încât cineva rămâne uimit. In adevăr nu este putere mai mare decât aceasta pentru a ridica cugetul omului.

Tot ce spune misionarul Lloyd este plin de noutate şi frăgezime. De aceia şi cuvântarea lui ar merita să fie dată pe româneşte în întregime.

Despre starea de lucruri din India a vorbit alt misionar, preotul I. Hooper. Acesta a spus ce grea lucrare este traducerea Bibliei în limbile Indiei. In adevăr, în această ţară sunt 225 de limbi. Biblia întreagă se află tradusă în 19 limbi. Noul Testament în alte 12, iar câte o evanghelie în alte 40. Câte mai sunt până la 224 de limbi! Se înţelege, traducerea s'a făcut mai întâi în limbile cele mai răspândite şi mai înţelese. Celelalte limbi sunt foarte fărămiţate. La 21.000.000 de locuitori, se găsesc 175 de limbi. Afară de limbile mari, încolo, la câteva zeci de mii de oameni, ai o limbă.

Altă greutate: Din cele 350.000.000 de locuitori ai Indiei, numai 28.000.000 ştiu carte.

Aş mai avea încă multe de spus, dar ar însemna să mă mărginesc numai la asta. Ci noi vom mai avea încă prilej a vorbi despre Societatea Biblică. Ea îşi dă la lumină marea ei dare de seamă despre ce a lucrat în toate ţările. Aceasta e, în fiecare an, o carte de peste 600 de pagini. Peste 2 luni, o vom avea şi pe aceasta şi atunci vom avea din nou prilej a vorbi despre aceste lucruri.

Arhim. SCRIBAN

MOARTEA MITROPOLITULUI NECTARIE AL BUCOVINEI. S'au scurs abia câteva săptămâni de când peste trupul adormit în Domnul al neodihnitului vlădică Grigorie dela graniţa de vest a României, au căzut bulgării de pământ îngreuiaţi de lacrimile şi părerile de rău ale celorce l-au cunoscut şi l-au iubit. Durerea era, întreagă, a întregei Biserici ortodoxe româneşti. Mult mai de vreme decum ne-am fi putut închipui, o alta a venit să i se alăture şi cu ea, o nouă spărtură — dacă nu de neumplut, apoi desigur de neuitat — a perforat hotarul legii româneşti în laturea de miazănoapte a ţării noastre: Joi, 4 Iulie a. c., I. P. S. Sa Mitropolitul Nectarie al Bucovinei şi Hotinului, a plecat dintre cei vii, la o vârstă (60 de ani) care promitea încă multe şi fructuoase realizări pe seama eparhiei ce-l pierde după abia un deceniu de binecuvântată şi ostenicioasă păstorire.

Fiu al acelui mădular din trupul românesc peste care s'a plecat, vreme îndelungată, odată cu aripa urgiei, cântul inspirat al geniului românesc ce prevestea şi pregătea ceasul marei dreptăţi statornicite acum aproape două decenii, i-a fost dat de sus tânărului Nicolae Cotlarciuc să străbată degrabă toată gama demnităţilor ce le poate oferi aleşilor lui, odată cu înfricoşată răspundere, un colţ de pământ într'o ţară nouă. Născut la 7/19 Februarie 1875 în Stulpicani, judeţul Câmpulungului moldovenesc, a urmat studiile liceale la Suceava, trecând apoi la Facultatea de Teologie din Cernăuţi, unde ia doctoratul în teologie. Curând după aceea, obţine şi doctoratul în filosofie, tot la universitatea cernăuţeană. Pregătirii din ţară îi adaugă complectările făcute la universităţile din Viena, Bonn, Würzburg şi München. Intors acasă, îşi slujeşte neamul cu tragere de inimă şi modestie: profesor suplinitor la liceul de stat (1901), funcţionar (1902), bibliotecar (1903) şi apoi director la biblioteca universităţii (1918), e numit, între timp, docent universitar (1915), pentruca în 1919 să fie titularizat la catedra de Teologie practică a Facultăţii de Teologie. In 1920—21 e decanul facultăţii numite, iar în primul şi al treilea parlament al României, e senatorul universităţii cernăuţene. Paralel cu activitatea în învăţământ, se pune în slujba Bisericii şi altfel: la 1901, e hirotonit întru diacon; apoi: presbiter (1914), arhipresbiter stavrofor (1921) şi arhimandrit mitrofor (1923). La 29 Martie 1923, e ales episcop al Cetăţii Albe. Retrăgându-se din scaun bătrânul şi vrednicul mitropolit Vladimir de Repta, Episcopul Nectarie îi este desemnat ca succesor: în 7 Noemvrie 1924 e ales, în 9 Noemvrie investit de Regele Ferdinand şi

ziua următoare, a fost instalat în gloriosul scaun mitropolitan dela Cernăuţi.

Ce-a făcut Mitropolitul Nectarie pentru Biserica sa, va arăta mai limpede ziua de mâine. Când se va spune, că deşi vremurile grele cari stăruesc peste tot, s'au pus deacurmezişul devotatelor sale străduinţe prea adeseori, Mitropolitul Nectarie a ştiut să le înfrunte cu bărbăţie şi să păstreze neîmpuţinată imensa zestre materială şi morală pe care i-au lăsat-o în grije înaintaşii. Nu s'a uitat încă încercarea pusă la cale de oameni tăvăliţi prin toată mocirla politicianistă a ceasului de faţă, de a înstrăina bunurile înstăritei biserici bucovinene, încercare zădărnicită de răposatul ierarh.

Doborât de-o boală îndelungată, Mitropolitul Nectarie pleacă pe drumul de veci înfăşurat în cinste şi vrednicie, lăsând în urmă-i o păstorire de prestigiu şi-o eparhie văduvită. Bunul Dumnezeu să-i rânduiască un cât mai vrednic urmaş, iar sufletul să i-l aşeze în odihna cea netrecătoare.

GRIGORIE T. MARCU

PREDAREA „VETREI" MĂNĂSTIRII NEAMŢU. Sâmbătă 29 Iunie c., s'a desfăşurat solemnitatea predării vetrei înconjurătoare a Mănăstirii Neamţu, de către organele de stat. La actul sărbătoresc au fost de faţă I. P. S. Mitropolit Nicodim al Moldovei, căruia i se datoreşte recuperarea întinsului teren al mănăstirii, P. S. episcop Visarion al Hotinului, dl Al. Lapedatu ministrul cultelor, dl Cancicov subsecretar de stat la departamentul domeniilor şi o mare mulţime de preoţi şi mireni din eparhia Iaşilor.

Cu acest prilej I. P. S. Mitropolit Nicodim a mulţumit guvernului pentru gestul de dreptate pe care l-a făcut faţă de vechea vatră de lumină creştinească şi românească a Neamţului, retrocedându-i o părticică măcar din vastele moşii cari i s'au luat prin aspra secularizare.

După I. P. S. Mitropolit al Moldovei a vorbit P. S. Episcop Visarion despre risipirea averilor bisericeşti din trecut şi de astăzi. De sigur, cele spuse de P. S. Sa sunt, în parte, lucruri adevărate. Mai ales cele cu privire la lipsa de rezistenţă a ierarhiei faţă de secularizarea averilor bisericeşti depe vremuri. Când a vorbit însă despre risipa averilor bisericeşti de astăzi, ni se pare că a exagerat. De aceea şi propunerile ce le-a făcut cu privire la centralizarea averilor bisericeşti sunt caduce.

DL MINISTRU A. LAPEDATU ŞI NĂCAZURILE PREOŢIMII. Recentele amputări ale salariilor preoţeşti au stârnit un val de revoltă în sânul devotaţilor slujitori ai altarelor lui Hristos şi ale neamului, revoltă care se vădeşte în apriga luptă ce-o duc aceştia pentru împlinirea justelor lor revendicări. Această luptă a silit pe dl ministru A. Lapedatu să-şi dea seama de greşala făcută şi să promită — printr'o serie de declaraţii — îndreptarea ei. Din nenumăratele declaraţii ale domniei sale, le reproducem pe cele făcute unei delegaţii

de preoţi ce i s'au prezentat la Iaşi în ziua de 8 Iunie a. c. cu prilejul reînhumării osemintelor domnitorului moldovean D. Cantemir.

„Bugetul bisericii ortodoxe pe anul în curs va fi rectificat în sensul că salariul tuturor membrilor clerului va fi readus la nivelul salariului din anul trecut.

Chiar gradaţiile din anul acesta vor fi plătite, în cazul că se va suspenda decizia generală prin cari se opreşte plata gradaţiilor noi.

In ce priveşte viitoarea salarizare, dl ministru a declarat, că atât guvernul cât şi dsa, ţinând seamă de revendicările clerului, au decis următoarele:

Să aducă la toamnă o lege de armonizarea salariilor funcţionarilor publici. Inăuntrul acelei legi se vor stabili şi salariile clerului, — pe următoarele principii:

1. Preoţii vor primi dela stat un salar echivalent cu acela al corpului didactic, şi anume: cei dela ţară un salar de învăţător, iar cei dela oraş un salar de profesor.

2. Bisericile cu averi proprii vor contribui la salariile clerului cu cât vor putea: adică, dacă veniturile acestea vor permite, cu salarul întreg.

Acolo unde aceste venituri nu sunt îndestulătoare, cu o sumă corespunzătoare, statul adăogând restul până la complectarea salarului legal.

3. In nici un caz, veniturile serviciilor religioase nu vor fi socotite ca avere proprie a parohiei şi nici la salarizarea personalului bisericesc.

4. O parte din pământurile, azi în folosinţa personalului parohiilor, va fi lăsată mai departe cu această destinaţie, fără să fie socotită la salar, iar restul venitului din pământ, case etc. se va socoti la venitul parohiei.

5. In ce priveşte cumulul, el se va aplica clerului în conformitate cu dispoziţiile legii generale a cumulului, iar cântăreţii cari vor avea şi altă funcţie, nu vor fi consideraţi cumularzi, dacă suma ambelor salarii nu va atinge un nivel anumit, care se va determina prin lege.

Vor beneficia de dreptul la jumătate din salarul al doilea şi preoţii cari mai ocupă o a doua funcţiune în afară de biserică, ca profesori primari şi secundari de orice specialitate".

Aceste declaraţii se cer respectate. Preoţimea aşteaptă cu încredere cât mai grabnica realizare a făgăduelilor ce le cuprind, ca astfel să-şi poată redobândi cuvenita linişte sufletească, necesară misiunii ei în mijlocul poporului. Deci, nu la toamnă, ci cât mai grabnic. Fiindcă până la toamnă se pot întâmpla multe lucruri... Şi — vorba neamţului — *Selten kommt etwas besseres vor.*

CONGRESUL OASTEI DOMNULUI. A doua zi de Rusalii Sibiul a fost martorul unor impresionante festivităţi religioase. Cre-

dinciosii grupaţi în mişcarea „Oastea Domnului" şi-au ţinut congresul lor anual sub conducerea I. P. S. Sale Mitropolitului Nicolae al Ardealului.

Mânaţi de entuziasmul religios, de dragostea frăţească şi de devotamentul faţă de înţeleptul lor cârmuitor duhovnicesc, vre-o 2000 de ostaşi din toate părţile ţării au participat la sfânta Liturghie din Catedrală ca şi la adunările ce au urmat în sala Thalia şi în aula Academiei Teologice, unde cuvântători iscusiţi şi entuziaşti au arătat pe rând rostul mişcării ortodoxe Oastea Domnului şi drumul duhovnicesc pe care trebue să-şi îndrepte silinţele ei. La congres au participat şi mulţi intelectuali şi-o seamă de preoţi. Ceice au mai avut nedumeriri, la măreaţa adunare religioasă dela Sibiu s'au putut convinge, că Oastea Domnului este o armată de avangardă a Bisericii ortodoxe şi toţi câţi interpretează altfel menirea se exclud în chip firesc din cadrele acestei mişcări.

-o-

M. SA REGELE IN BASARABIA. Duminecă 2 Iunie s'a săvârşit la Bălţi, târnosirea noii Catedrale ortodoxe ridicată prin osârdia P. S. Episcop Visarion, iar în ziua următoare s'a pus piatra fundamentală a unui nou locaş de închinăciune la Hotin. Bucuria praznicului religios şi naţional a fost sporită prin împrejurarea, că la solemnitate a participat însuşi Maiestatea Sa Regele Carol II împreună cu Marele Voevod Mihai şi cu membrii guvernului ţării. Deasemenea au cinstit acest praznic cu prezenţa lor delegatul Mitropoliei ortodoxe din Varşovia şi ar Patriarhului din Ierusalim. Maiestatea Sa Regele a fost primit pretutindeni cu ovaţii nesfârşite de naţia românească de peste Prut, naţie care-şi vuea întreaga sa bucurie faţă de înţeleptul nostru Suveran, care ţine atât de consecvent să cinstească prin înalta Sa prezenţă toate marile festivităţi din viaţa Bisericii neamului.

NECULCE

NOTE ŞI INFORMAŢII

ADMIRABILUL manual pentru catehetii şcoalelor primare — *Hristos în şcoală* — alcătuit de păr. D. Călugăr şi tipărit la Sibiu este complect epuisat. Autoritatea bisericească se şi gândeşte la retipărirea acestei folositoare cărţi. Mai necesară ar fi însă fără îndoială publicarea unei serii de manuale destinate elevilor şcoalelor primare. De bunăseamă catehetii noştri îşi fac datoria povăţuindu-se după manualul *Hristos în şcoală*. Cu toate acestea manualele pentru copii sunt indispensabile. Fără ele micii ucenici n'au de unde să repete şi să-şi asimileze statornic cunoştinţele şi simţirile din domeniul religiei. Aceste manuale tot păr. D. Călugăr e chemat să le alcătuiască; priceperea ca şi experienţa Sf. Sale îl indică pentru această treabă.

Să recunoaştem însă că acestei lucrări trebue să-i premeargă alcătuirea programei analitice, pe care Ministerul întârzie de atâta vreme s'o dea gata. S'ar cuveni ca măcar la începutul anului şcolar să avem plan analitic şi manuale de religie pentru învăţământul primar.

Să'ndrăznim să sperăm?

◇

PREDICA episcopului anglican G. Laicester Mariott tradusă de P. C. Păr. Dr. Gh. Ciuhandu şi publicată în numărul trecut al revistei noastre, a avut un deosebit răsunet în opinia publică. Ea a fost reprodusă de mai multe organe ale presei bisericeşti. Predica episcopului anglican merita acest elogiu al unei largi publicităţi, fiindcă ea avea semnificaţia unei mărturisiri de credinţă şi a unei rugăciuni pentru reîntregirea Bisericii lui Hristos pe temelie ortodoxă. Ceice au reprodus-o s'au gândit probabil să dea şi un răspuns delicat grăbiţilor energumeni, cari în preajma conferenţei româno-anglicane cereau reprezentanţilor Bisericii noastre să-şi primească oaspeţii cu *huo!*

◇

PRESA catolică din ţară a arătat un deosebit interes faţă de vizita făcută recent de delegaţia anglicană Bisericii ortodoxe din România. Fireşte, numita presă nu şi-a tălmăcit bucuria pentru o eventuală unire dintre cele două biserici. Nici n'a atins problema necesităţii consolidării frontului creştin peste tot, faţă de numeroşii vrăşmaşi ai Evangheliei, ci s'a ostenit să arete că preoţia anglicană nu e preoţie şi că distinşii oaspeţi englezi ar fi nişte sectanţi de cari nu e cuminte să te apropii, cum nu e cuminte să te apropii de leproşi. Devotaţii papei au uitat de astădată şi de cardinalul Mercier şi de tot . . . de dragul de a combate pur şi simplu. In această pasiune combativă a fost prinsă până şi o parte a presei politice. Aşa, de-o pildă, o gazetă clujană care apare sub au-

spicii uniate, se miră că Î. P. S. Patriarh se'ncumetă să plece în Anglia pentru a face o vizită arhiepiscopului de Canterbury, şi pentru a trata o eventuală apropiere dintre Biserica ortodoxă şi cea anglicană — „într'un timp când multă lume crede că nici o înţelegere cu clerul românesc de altă confesiune nu ar fi tocmai rău venită". Mirarea cotidianului clujan ne... miră. Fiindcă trebuia să ştie şi el ceeace ştie toată lumea: noi de peste 200 de ani tratăm cu „clerul românesc de altă confesiune" reîntregirea Bisericii neamului, fără să ne putem înţelege. Fiindcă „clerul de altă confesiune" ne chiamă la Papa, iar noi îl chemăm la Hristos şi la Biserica Lui, care-i şi a părinţilor noştri.

ESTE îndeobşte cunoscută lupta titanică pe care-o duce distinsul profesor universitar dl O. Ghibu pentru atingerea unor obiective cari privesc deadreptul dreptatea şi prestigiul statului român şi al sfintei noastre Biserici. In această privinţă d-sa nu cruţă nici o osteneală şi nici o jertfă. E firesc ca'n această luptă d-sa să demaşte pe toţi aceia, cari uzurpând drepturi ce nu le aparţin huzuresc în belşug, în văzul organelor de stat cari nu înţeleg ori nu vor să facă dreptate pentru toţi cetăţenii şi pentru toate instituţiile României mari. Şi pe deasupra, aceiaşi beneficiari ai statului român — e vorba de clerul catolic — îşi permit să uneltească împotriva ţării care-i ocroteşte acordându-le privilegii de cari prin nimic nu s'au făcut vrednici.

Aşa, de-o pildă, dl O. Ghibu, într'o conferinţă recentă ţinută la Baia mare a arătat — cu dovezi — că unii dintre cei mai devotaţi ostaşi ai revizionismului sunt călugării catolici din România. Auzind una ca aceasta Episcopul unit Alexandru Rusu, care era de faţă, a protestat şi a părăsit sala, scandalizând prin această atitudine publicul care şi aşa era destul de revoltat de ceeace i-a fost dat să audă. P. S. Rusu nu trebuia să se scandalizeze deloc. Căci oricât de senzaţionale ar fi fost adevărurile spuse de Dl. O. Ghibu la Baia mare, ele n'au fost spuse pentru întâia oară. Presa le-a anunţat aproape cotidian, în credinţa că guvernul ţării va lua odată măsurile cuvenite împotriva ostaşilor negrii cari luând solda dela statul român luptă pentru restaurarea Ungariei milenare.

P. S. Sa trebuia dimpotrivă: să se revolte, dar împreună cu dl O. Ghibu, nu împotriva lui. Revolta P. S. Sale ar fi fost atunci şi a ţării. Dar aşa, P. S. Sa a rămas într'o foarte dubioasă tovărăşie: cu ungurii.

Şi acum, după toate acestea şi după celece vor mai ieşi la iveală în această scandaloasă chestie a ordurilor papistaşe — suntem siguri că guvernul ţării va dubla numărul canonicilor catolici bugetaţi, ori va dubla leafa bugetară a canonicilor existenţi. Ştiţi: ca să nu se supere Europa...

N. C.